

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

АЛЕКСЕСВА КАТЕРИНА АНДРІЇВНА

УДК 338.2: [330.3]. 242

**УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ЄРОХІН Сергій Аркадійович,
ВНЗ «Національна академія управління»,
ректор
(м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ОВЄЧКІНА Олена Андріївна,
професор кафедри економіки і підприємництва,
Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля
(м. Київ)

доктор економічних наук, професор
ФИЛЮК Галина Михайлівна,
завідувач кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(м. Київ)

доктор економічних наук, професор
ХРАПКІНА Валентина Валентинівна,
професор кафедри менеджменту, маркетингу та
підприємництва
Національний університет «Києво-Могилянська
Академія»
(м. Київ)

Захист відбудеться «29» серпня 2025 року о 15:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153 м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Реферат розіслано «29» липня 2025 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Олексій БРАСЛАВЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наявні умови ведення господарської діяльності інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки України характеризуються високим ступенем невизначеності, що зумовлює особливості їх поведінки на ринку. Зокрема, конкурентна поведінка таких суб'єктів багато в чому визначається, з одного боку, перетвореннями в соціальній, економічній, технологічній та політичній сферах, а з іншого – діями держави. Державний вплив здійснюється через застосування обмежень та заохочень щодо використання конкурентних переваг інституціонально-економічними суб'єктами, тобто постійно спостерігається вплив на формування їх конкурентної поведінки.

Сучасні умови господарювання обумовлюють необхідність розробки підходів до управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки, причому особливу увагу, на наш погляд, потрібно приділяти як моделям економічної поведінки підприємців, так і особливостям економічної поведінки держави, яку варто розглядати як основного інституціонального суб'єкта щодо інтеграції сфер життєдіяльності суспільства.

В теоретичних та прикладних роботах вчених соціально-гуманітарних наук присутні численні визначення поняття держава. Держава, як інституціонально-економічний суб'єкт, є складним та багатофакторним явищем, а її роль на різних історичних етапах змінювалась, а відповідно, змінювався і діапазон можливих заходів, інструментів та механізмів управління конкурентною поведінкою.

Спрощення конкурентної поведінки та домінуюча роль держави призводить до необхідності дослідження функцій держави та недержавних інституцій (підприємств) у практичній площині. В цьому аспекті увага фокусується на виявленні зовнішніх та внутрішніх чинників середовища на поведінку підприємств, наскрізний взаємний вплив цих чинників на конкурентну поведінку різних економічних суб'єктів, а також на прийняття управлінсько-господарських рішень державою.

Відтак, у своїй діяльності підприємства та держава виявляють одночасну співпрацю та конкуренцію, що у підсумку має призвести до економічного розвитку України. Держава, як інститут, формує «правила поведінки» і, як економічний суб'єкт, виступає одним з «гравців» на ринку, тобто також проявляє певну конкурентну поведінку.

Зазначене обумовлює високу актуальність досліджень, спрямованих на управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних

суб'єктів національної економіки в системі їх соціально-економічних взаємовідносин під впливом динамічного середовища.

В умовах необхідності забезпечення повоєнного відновлення економіки України проблемам управління та моделям її оптимізації на макро- а мікрорівнях присвячено наукові праці плеяди вітчизняних учених-економістів, зокрема: Л.П. Артеменко, В.М. Бондаренка, О.В. Василенко, Н.М. Вдовенко, Л.М. Благодир, Ю.В. Гончарова, М.М. Деліні, О. Длугопольського, О.В. Євсюкової, М.М. Єрмошенка, С.А. Єрохіна, В.В. Журавльової, С.А. Квітка, Н.О. Колінко, Ю.В. Костинець, Н.Г. Клименко, О.К. Лопатіна, М.П. Маленко, В.Я. Місюри, Л.Г. Мельник, О.А. Овечкіної, Т.І. Олійник, А.Д. Остапчука, Н.П. Резнік, Є.І. Ходаківського, В.В. Храпкіної, В.Ю. Цапенко, І.В. Чаплай, І.І. Черленяка, Г.М. Філюк, В.Я.Шевчука, Л.В. Шинкарук, І.Ю. Штулер та інші.

Варто відзначити й вагомий внесок зарубіжних науковців у дослідження механізмів взаємодії держави і підприємств, насамперед, це: M. Aragon, M. Abdellatif, W. Andreff, L. Altomonte, R.Aveni, M. Bisogno, B. Bosanquet, W. Beck, P. Chetty, B. Cuadrado-Ballesteros, J. Cygler, N. Coe, P. D'Anieri, G. Dagnino, R. Grant, P. Glimcher, G.Esping-Andersen, A.Hayes I. Hoffman, C. Holling, M.Foucault, R. Johnson, M.Jensen, N. Khaduri, T. Kalenscher, T.Levitt, R.Mitchell, J. Mackey, J. Monod, T. Mountasse, I. Neumann, G. Lee, L. Robbins, A.Rose, A. Smith, K.Stiles, F.Schneider, M.Sirower, N. Sole, P. Spagnoletti, S. Santis, S.Schwartz, K. Taylor, U. Pareek, V. Papava, A. Resca, G. Roth, F. Schneider, A. Van Breda, H.Yeung, O. Williamson.

Але попри наявні досягнення, проблема управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів за нинішніх умов нестабільності та процесів політичних, соціальних, економічних трансформацій, а також глобалізаційних та інтеграційних взаємодій держави та недержавних інституцій (підприємств) ще не знайшла належного вирішення. Важливим є вивчення можливості імплементувати сервісний підхід в рамках конкурентної моделі поведінки держави, що в подальшому сприятиме розвитку підприємств. Також практичного вдосконалення потребують форми коопетиції держави та підприємств з врахуванням тенденцій цифровізації та їх дуалістичного впливу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні наукові положення, теоретичні висновки та рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі були отримані в межах виконання науково-дослідних тем ВНЗ «Національна академія управління»:

- "Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення (державний реєстраційний номер 0122U202055),

де внесок авторки полягає в обґрунтуванні синергетичної методології дослідження підприємств і держави як дисипативних систем економічної сфери суспільства, що передбачає використання мікроскопічного аналізу середовища підприємствами та макроскопічного аналізу середовища державою;

- Цифровізація соціально-економічних систем: сучасний стан та перспективи розвитку (державний реєстраційний номер 0122U202056), де внесок авторки полягає в обґрунтуванні концепції цифровізації держави, підприємств та їх взаємодій шляхом визначення напрямів дослідження, оцінки впливів, виявлення ризиків корупційних відносин, аналізу кіберзагроз та формування правових і безпекових механізмів захисту інформації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є системне обґрунтування теоретико-методичних засад управління конкурентними моделями господарської поведінки інституціонально-економічних суб'єктів в умовах динамічного середовища.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- сформулювати еволюційно-діалектичні засадні характеристики держави як соціально-політичного суб'єкта в аспекті взаємозв'язків метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів;
- розкрити аксіологічно-кратологічні підстави визначення провідної ролі держави в системі публічного управління;
- ідентифікувати ознаки держави як основного інституціонального суб'єкта економічної сфери суспільства з позицій кратологічного підходу;
- експлікувати поняття «економічна поведінка» за основними підходами та аспектами дослідження;
- сформулювати й здійснити логічні процедури визначення економічної поведінки держави в інтегративному процесі основних сфер суспільства;
- класифікувати моделі економічної поведінки підприємств з формулюванням теоретичних принципів їх вибору й правил практичної реалізації;
- визначити сучасні форми і механізми взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів;
- провести макроскопічний і мікроскопічний аналіз чинників впливу на економічну поведінку підприємств як недержавних інституцій;
- виявити чинники впливу на вибір державою моделей господарської поведінки на засадах синергетичного підходу;
- на основі синтезу якісних методик розробити методичний базис оцінки сили і наслідків впливу чинників середовища на господарську поведінку інституціональних суб'єктів;
- оцінити інтегрований вплив чинників середовища на господарську поведінку держави за методикою інтегрованого PESTLE і SWOT-аналізу;

- провести компаративний аналіз сили впливу виявлених груп зовнішніх чинників на середовище господарської поведінки держави;
- за результатами PESTLE і SWOT-аналізу охарактеризувати наскрізний вплив взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку підприємств;
- виявити системний вплив чинників середовища на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій вітчизняних недержавних інституцій;
- виявити наслідки застосування сервісного підходу до трансформації господарської поведінки держави і підприємств в аспекті створення конкурентної платформи їх взаємодій;
- розкрити дуалістичний характер впливу цифровізації на розвиток конкурентних взаємодій вітчизняних інституціонально-економічних суб'єктів.

Об'єктом дослідження є процеси політичних, соціальних, економічних взаємодій держави та недержавних інституцій (підприємств) в умовах різноспрямованої дії сукупності чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, науково-практичні рекомендації та прикладні аспекти управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки.

Методи дослідження. В дисертаційній роботі використано всю сукупність загальнонаукових підходів та методів, завдяки яким було сформовано загальну методологію дослідження. Зокрема, використано діалектичний, системний, ситуаційний, синергетичний, процесний і рефлексивний методологічні підходи.

Діалектичний підхід реалізовано через використання методів дослідження, що знайшли відображення у способах розподілу та з'єднання цілого та частини, головного та другорядного, необхідного та випадкового, статичного та динамічного, абстрактного та конкретного.

В дисертації використано *метод історичного та логічного* для вивчення еволюції концепцій та теорій розвитку держави, моделей державного управління. За допомогою *методу індукції та дедукції* сформульовано концептуальне бачення економічної поведінки інституціонально-економічних суб'єктів. *Метод абстрактного і конкретного* дозволив систематизувати всю систему внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на об'єкт дослідження та сформулювати рекомендації. *Метод порівняння (компаративний метод)* використано для виявлення сили впливу груп зовнішніх чинників на економічну поведінку держави. *Метод моделювання* та подальше використання *матричного методу* дозволили оцінити інтегрований вплив чинників середовища на

господарську поведінку держави за методикою інтегрованого PESTLE і SWOT-аналізу. *Графічний метод* використано для наочного представлення результатів дослідження, висновки сформовані з використанням *методу узагальнення*.

Завдяки *системному підходу* об'єкт дослідження розглядається в дисертації як цілісна сукупність складових його підсистем, елементів та в усьому різноманітті виявлених властивостей, а також зв'язків усередині нього, при цьому в рамках вказаного системного підходу здійснено ґрунтовний аналіз взаємовпливів чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на об'єкт.

В рамках *ситуаційного підходу* здійснено вивчення поточної ситуації щодо управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів, в тому числі щодо взаємозв'язків між державою як інституцією та підприємствами. В результаті розроблено перспективні напрямки розвитку таких взаємодій. Використання *процесного та рефлексивного підходів* систематизовано інформацію стосовно економічної поведінки інституціонально-економічних суб'єктів під впливом чинників та виокремлено перспективні форми розвитку коопетиції через ДПП з використанням можливостей цифровізації. Особливу роль зіграло застосування *синергетичного підходу* для виявлення наслідків сукупної дії чинників на систему та перспектив її розвитку у майбутнього в результаті можливого синергетичного ефекту дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Інформаційною базою дослідження стали статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, Рахункової палати, Бюро економічної безпеки, результати наукових досліджень українських і зарубіжних експертів та науковців з обраної тематики, а також експертні матеріали українських та зарубіжних агенцій, відкриті публікації мережі Інтернет, результати власних наукових пошуків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методологічних основ конкурентної взаємодії держави та недержавних інституцій як дисипативних систем, спираючись на діалектику системно-синергетичного, кратологічно-поведінкового, тимологічно-аксіологічного підходів й враховуючи різноспрямований вплив структурованих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища для забезпечення інноваційно-цифрового напрямку розвитку національної економіки та сервісизації відносин вітчизняних інституціональних і персоніфікованих суб'єктів.

До основних теоретичних і практичних результатів, які визначають наукову новизну проведеного дослідження і виносяться на захист, належать:

уперше:

- запропонована концепція держави як системного інституціонального суб'єкта, що функціонує одночасно у політичній, соціальній, економічній сферах й впливає на розвиток культурно-духовної сфери суспільства. В основі цієї концепції покладена ідея надання системної характеристики держави, застосовуючи модельну композицію зв'язків [державна влада – (влада – власність) – суспільство – індивіди]. На відміну від існуючих концепцій держави, використання означеної композиції дозволило: а) підтвердити економічний детермінізм походження влади - поступової концентрації поземельної влади певними суб'єктами первісних соціумів, що перетворилася на державну владу; б) встановити історико-еволюційний зв'язок між концепціями держави та логічні підстави їх змін; в) довести важливість: кратологічного підходу у визначенні наслідків трансформацій сили державної влади та аксіологічно-тимологічного підходу, який, закладаючи ментальні основи інституціональної матриці соціуму, програмує розвиток його важливішої соціально-політичної інституції - держави;

- запропоновано концептуальні засади діалектичного зв'язку кратологічного, тимологічного та аксіологічного підходів у трактуванні держави як суб'єкта публічного управління та економічного суб'єкта. На відміну від функціонального підходу, що спрямований на аналіз економічних функцій держави, запропонована методологія дослідження представляє державу у сфері публічного управління як суб'єкта, який має: 1) імперативно реалізувати свою владу над суб'єктами соціуму, забезпечуючи всі види національної безпеки та внутрішній правопорядку; 2) поводитися як основний інституціональний суб'єкт економічної сфери (комбінувати принципи імперативного та добровільно-узгоджуваного управління й використання ресурсів суспільства, обирати моделі відтворення й подальшого розвитку національного господарства; розробляти й впроваджувати нові принципи й правила задоволення (спільно з недержавними інституціями) публічних інтересів і потреб);

- запропоновано системно-синергетичний концепт визначення й структурування господарсько-управлінських відносин держави та недержавних інституцій (підприємств) в контексті поведінкового підходу, що, на відміну від домінуючих моноконцептуальних теоретичних досліджень, дозволив: а) представити взаємовідносини інституціональних суб'єктів через певні типи (конфліктний, індиферентний, узгоджений) і форми (партнерства, кластери, кооперації, спільна діяльність) їх взаємодій у економічній сфері суспільства; б) структурувати моделі господарської поведінки означених інституціональних суб'єктів у зв'язку з тенденціями

соціалізації, індивідуалізації, ринковізації, соціальної диференціації вітчизняного суспільства;

- запропоновано методика розрахунків показників сили та коефіцієнтів інтенсивності інтегрованого впливу різнорівневих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на вибір державою і підприємствами моделей господарської поведінки у економічній сфері суспільства, що, на відміну від існуючих розробок, надало можливість: 1) виявити й оцінити силу наскрізного впливу зовнішніх глобальних, мета-, макрорівневих, мікрорівневих чинників на прийняття господарських рішень державою і недержавними інституціями; 2) визначити найсуттєвіші чинники шокового та подвійного впливу; 3) побудувати підсумкову матрицю інтегрованої дії чинників середовища для визначення та ідентифікації їх кумулятивних ефектів (наслідків) впливу на процеси господарювання мікрорівня й управління макрорівня національної економічної системи;

удосконалено:

- визначення видового поняття «економічна поведінка». Показано, що на основі використання діяльнісного підходу, який інтегрує комплекс підходів у системну методологію дослідження, модель економічної поведінки, на відміну від поширеного визначення як послідовності довільних вчинків, представляється як логічно-впорядкована послідовність взаємодій компонентів діяльності: когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних), конативних (дієво-динамічних здатностей до дій);

- характеристику структури економічної діяльності недержавних інституцій, в якій виділено управлінську та виробничу підсистеми, що надало підставу розділити управлінську і власне господарсько-виробничу поведінку. Крім того, уточнено зміст управлінської підсистеми, до якої віднесено елементи: «виявлення потреб», мотивація, цілеполягання, планування, аналіз, регулювання. Звідси, робиться висновок, що управління «вмонтовано» в економічну поведінку будь-якого інституціонального й персоніфікованого суб'єкта;

- базові визначення принципів, правил, норм поведінки недержавних інституцій у відносинах з широким колом суб'єктів (державою, партнерами, конкурентами, споживачами, закордонними структурами). Принципи, розглядаються як базові положення що стосуються вибору і реалізації підприємствами моделей економічної поведінки, які поділяються на загальні (вирішують питання вибору моделей конкурентної боротьби; моделей індивідуального відтворення й подальшого розвитку) та специфічні (вибір методів конкуренції, окремих стратегій, шляхів екстенсивного та інтенсивного розвитку, видів відповідальності). Реалізація обраних моделей поведінки вимагає дотримання правил - імперативних, обов'язкових норм (технологічних, правових, соціально-культурних та варіативних), алгоритмів створення власних технологій впливу на споживачів, конкурентів, партнерів; моделей участі у мережевих

взаємодіях, моделей корпоративної соціальної, екологічної відповідальності;

- трактування держави як соціального суб'єкта. На основі комплексного використання метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів до характеристики держави визначено, що посилення/послаблення її ролі у соціально-економічній сфері суспільства залежить від співвідношення процесів розмежування (атомізації/індивідуалізації), класової диференціації та солідаризації, що відбуваються у соціумі. Показано, що за умов домінування тенденції розмежування суспільство сприймає державу як пасивного наглядача перебігу соціально-економічних процесів. Якщо починають домінувати тенденції солідаризації, то суспільство позитивно реагує на державу, яка активно виконує владні повноваження у політичній, правовій, соціальній, економічній, духовній сферах, отже змінюється її статус з «надбудовної структури» до інституту, інтегрованого у відносини соціуму;

- термінологію опису поведінки держави у сфері публічного управління, соціально-політичний, економічний сферах шляхом встановлення розбіжностей між типовим поняттям «модель держави», родовим поняттям «модель діяльності держави» (у різних сферах життя соціуму) та видовим поняттям «модель державного регулювання». Моделі держави підкреслюють її соціальний статус, що склався у певний період часу, й впливають на моделі [організації] її діяльності, виконання певних функцій у різних сферах соціуму та відповідно на моделі державного управління функціонуванням та розвитком економічної та соціальної систем суспільства.

набули подальшого розвитку:

- моделі державно-приватного партнерства тим, що визначено необхідність існування певних умов ефективності та результативності взаємодії держави і недержавних інституцій у формі партнерств. Показано, що ці умови стосуються розвитку інституту партнерства, що охоплюватиме всі рівні системних зв'язків [індивідів - громад – суспільства – держави - підприємств] для підтримання належного рівня правової, господарської, соціальної відповідальності держави і підприємств перед суспільством та його громадянами, виконання правил забезпечення інституціональної, соціальної, економічної безпеки і вигоди, щоб відповідати вимогам актуального на сьогодні впровадження сервісної моделі соціальної держави;

- класифікація моделей ДПП завдяки використанню додаткового критерію - рівня відповідності економічних інтересів учасників ДПП соціальним потребам та інтересам суспільства, громад, отже, пропонувано розрізняти: 1) модель збалансованого ДПП, коли відбувається взаємовідповідальність та узгодження (паритетність) інтересів державних та приватних партнерів з метою спільного розв'язання соціально значущих завдань, отримання взаємної вигоди та справедливого розподілу ризиків; .

2) модель ДПП, орієнтованого на державу, коли передбачається пріоритетність інтересів держави (пріоритет наповнення бюджету), яка виступає замовником проекту і визначає основні правила взаємодії з бізнесом й передає йому ризик виконання угоди, вважаючи, що це ефективний розподіл ризиків між сторонами; 3) корупційну модель ДПП, коли, укладаючи угоду, сторони керуються отриманням виключно приватно-кланової вигоди, нехтуючи інтересами соціуму;

- синергетична методологія дослідження підприємств і держави як дисипативних систем економічної сфери суспільства, що передбачає використання мікроскопічного аналізу середовища підприємствами та макроскопічного аналізу середовища державою. Мікроскопічний аналіз спрямований на виявлення змін характеру і наслідків впливу на умови і процес функціонування підприємств суб'єктів стейхолдерського оточення, держави, акторів світового господарства для: а) ідентифікації змін у характеристиках гомеостазу; б) прийняття рішень щодо збереження/змін моделей своєї економічної поведінки; в) визначення переваг/ризиків переходу до когерентної поведінки (кооперативної, кооперативної моделі, приватного партнерства); д) виявлення змін у відносинах з державою як системою вищого рівня. Макроскопічний аналіз середовища державою пов'язаний з дослідженням змін у перебігу реальних процесів у світовій, вітчизняній економіці і соціумі, відносинах з національними недержавними інституціями та іноземними суб'єктами для: 1) оцінки умов забезпечення безпеки у всіх сферах суспільства; 2) діагностування шоків та чинників, що їх провокують; 3) визначення можливостей прийняття політичних і економічних рішень для стабілізації гомеостазу макроекономічної системи; 4) створення/відновлення умов ефективного функціонування вітчизняного бізнесу; 5) забезпечення інтеграції ринкових, державних, приватно-партнерських, державно-приватних механізмів, не виключаючи активну участь громадськості у впровадженні суспільно-значущих проектів тощо;

- класифікація внутрішніх і зовнішніх чинників шляхом побудови профілів «точок» їх найвпливовіших взаємодій на господарську поведінку держави і підприємств, що дозволило виділити: по-перше, ПЕТ-групу (політичні, економічні, технологічні фактори) і СПЕ-групу (соціальні, інституціонально-правові, екологічні) факторів, під масованою дією яких знаходиться держава; по-друге, групу політичних чинників подвійної дії (позитивної: надходження державі зовнішніх кредитів; негативної: збереження й посилення рівня політичної корупції та політичної нестабільності в країні, посиленої воєнними діями) та ІПЕ-групу (інституціонально-правових і природно-екологічних) чинників переважно негативної дії (проникнення у соціальне середовище країни нових чужих правил; погіршення екологічного стану територій воєнних дій; збільшення рівня забруднення шкідливими викидами територій, підконтрольних

уряду), під сукупною переважно негативною дією яких перебувають вітчизняні підприємства. Показано, що держава і недержавні інституції України знаходяться також під переважно негативною дією глобальних чинників світового господарства: транснаціоналізації, фінансіалізації, використання інтересах глобального капіталу ресурсного потенціалу, фінансової, технологічної залежності національної економіки, її сировинної спрямованості та інтелектуально-донорської моделі інноваційного розвитку, що утім не виключає позитивний вплив світових процесів інноватизації та екологізації на стан економічної сфери вітчизняного суспільства;

- теорія державного управління завдяки виділення рівнів його дослідження: 1) аксіологічного, за яким виявляються й порівнюються ціннісні установки держави і суспільства для прийняття соціально орієнтованих політико-економічних управлінських рішень; 2) політичного, в якому виокремлюються: зовнішній аспект (встановлення ефективних політико-економічних взаємовідносин з міжнародними гравцями світового господарства), внутрішній аспект (модернізація системи публічного управління на засадах децентралізації, політичної демократії й плюралізму, декорумпування); 3) економічного рівня здійснення внутрішньо-національних взаємодій з вітчизняними підприємствами та іноземними компаніями; 4) соціального рівня взаємодії із соціумом та його громадами; 5) функціонального, який стосується економічних функцій держави та відповідних напрямів її економічної політики; б) інструментального рівня, пов'язаного з механізмами взаємодій держави і підприємств (державно-приватним, публічно-приватним, міжнародно-публічно-приватним партнерствами), що відображають різне коло залучених суб'єктів;

- модель сервісизації держави через визначення: а) клієнтоорієнтованої спрямованості цього процесу (якісне задоволення державою обов'язкових соціальних послуг та якісне спільне з підприємствами виконання інших суспільних потреб); б) ознак якісного надання послуг у публічній сфері: для споживачів є: оперативність, зручність, прийнятність за ціною, повнота вирішення питань; для держави і підприємств як виконавців послуг: відповідальність, вигідність, терміновість, комплексність вирішення питань, сприйняття споживачів публічних послуг як клієнтів, співпраця та партнерство з місцевою владою і громадами; в) ключових принципів поведінки держави як сервісної, таких як: обмеження адміністративної влади чиновників, їх роль має зводитися до технічного обслуговування потреб громадян; надання публічних послуг має носити конкурентний характер, тобто обмеження монополізму держави у наданні деяких соціальних послуг (певних адміністративних, інформаційних, юридичних, медичних, освітніх, житлово-комунальних, транспортних); побудова мережевої системи управління послугами завдяки впровадженню інформаційно-комп'ютерних технологій; оптимізація

технологічного ланцюжка надання публічних послуг; незалежне оцінювання якості їх надання (публічний аудит);

- концептуальні засади цифровізації держави, підприємств та їх взаємодій шляхом визначення: а) напрямів (технологічного, економічного, соціального, політичного) дослідження цифрового аспекту сучасних змін поведінки вітчизняних інституціональних суб'єктів; б) позитивних і негативних впливів цифровізації на прийняття рішень соціумом, державою, підприємствами, ДПП, індивідами за різними сферами їх життєдіяльності; в) можливостей виникнення корупційних відносин в межах ДПП та елементів внутрішнього корупційного механізму (непрозорість вибору приватного партнера; відсутність належного конкурсного відбору або тендерів; відсутність громадського контролю; велика вірогідність витоку інформації, що провокує низку кіберпроблем (кіберзлочинність, кібератаки, кібершпигунство, кібербулінг, кіберфішинг тощо); г) необхідності забезпечення правового захисту інформації інституціональних та персоніфікованих суб'єктів, забезпечення цифрової безпеки важливих об'єктів, особливо об'єктів критичної інфраструктури, шляхом створення національної системи реагування на інформаційні загрози та атаки.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в дисертації методологічні положення та практичні рекомендації, що стосуються управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки, поглиблюють теорію економічної науки та надають можливість вирішити порушену науково-практичну проблему, знайшли практичне застосування в діяльності:

- *Бюро економічної безпеки України* (акт від 27.03.2025 р.). отримані результати дозволяють визначити оптимальні механізми конкурентної взаємодії суб'єктів господарювання, враховуючи не лише економічні, а й інституційні фактори. Використання інструментів економічної безпеки у процесі управління конкурентною поведінкою сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки, стимулюванню інноваційного розвитку та забезпеченню стабільності функціонування ринкових інститутів;

- *Управління (центру) надання адміністративних послуг, Печерської районної в місті Києві державної адміністрації* (довідка №105/34-271 від 03.06.2025 р.). Результати дослідження використано для оптимізації процедурних підходів в умовах взаємодії з суб'єктами підприємництва в межах функціонування системи «єдиного вікна», що сприяло підвищенню прозорості, зниженню адміністративних бар'єрів та стимулюванню добросовісної конкуренції;

- *МГО «Міжнародна академія інформатики»*. Впроваджено запропоновані в дисертації підходи до обґрунтування цифрового аспекту взаємодій держави та підприємств. Використано сформовані напрями дослідження цифрових трансформацій поведінки інституціональних

суб'єктів у політичній, економічній, соціальній та технологічній сферах. (довідка №2625-01/11 від 15.01.2025 р.);

- ВНЗ «Національна академія управління» (акт від 30 січня 2025 р.) – при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Національні економіки в умовах глобалізації», «Порівняльний аналіз правил конкуренції з ЄС», «Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації» та «Цифрова економіка».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним, цілісним й завершеним дослідженням. Теоретичні і практичні розробки, висновки та рекомендації, які наведено у дисертації і виносяться на захист, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистих наукових пошуків. Внесок автора у колективні наукові роботи конкретизований у списку публікацій. Матеріали та висновки кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертації доповідалися, обговорювалися й схвалені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних та інтернет-конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектору» (м. Київ, 2021, 2023 роки); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, 2021, 2023, 2024, 2025 роки); 2nd International Scientific Conference “Challenges and Opportunities for Rural Development”, Warsaw, Poland, 2022; The International Conference on Business and Technology (ICBTISTANBUL'2023), Istanbul, Turkey, 2023; The 4th International Conference on Computational and Experimental Methods in Mechanical Engineering (ICCEMME-2023), Gr. Noida, India, 2023; 9 Days International Webinar Series for Business Research organized by School of Business Studies from 14/12/2023-22/12/2023 in online mode, Himgiri Zee University, India, 2023; The International Conference on Business and Technology (ICBTCAMBRIDGE'2024), Istanbul, Turkey and University of Cambridge, United Kingdom, 2024; Online five days international FDP on application of emerging digital technologies in business management, Gr. Noida, India, 2024.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковані в 53 наукових працях, у тому числі: 3 монографії (розділи), 31 стаття у наукових фахових виданнях (з них 13 статей у виданнях, що індексуються у Web of Science Core Collection та/або Scopus), 1 стаття в іноземному виданні та 18 публікацій у збірниках матеріалів науково-

практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 28,62 д.а., з яких особисто автору належать 27,83 д.а.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації становить 449 сторінок. Робота містить 27 таблиць, 17 рисунків та 3 додатки. Список використаних джерел налічує 888 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, надано формулювання мети і завдань дослідження, визначено об'єкт і предмет, методи дослідження, відображено ступінь розробки наукової проблеми та її зв'язок з науковими програмами і темами; обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх впровадження, а також апробацію та публікації

У першому розділі **«Філософсько-соціологічні погляди на статуси держави як основного інституціонального суб'єкта суспільства»** досліджено державу як соціально-політичний суб'єкт з позицій історико-аналітичного, метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів; розкрито аксіологічний, праксеологічний та кратологічний підходи до визначення держави в системі публічного управління; Ідентифіковано ознаки держави як основного інституціонально-економічного суб'єкта національної економіки.

Сформульовано еволюційно-діалектичні засадні характеристики держави, як соціально-політичного суб'єкта, в аспекті взаємозв'язків метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів. Представлено теорії походження держави, зокрема: патримоніальну, патріархальну, прадавню теологічну, психологічну, договірну, соціально-класову, ноосферичну, сучасну метафізично-теологічну. Довіра окремих людей та цілого суспільства до держави визначається - як важливий соціально-політичний інститут, який закладає ментальні основи інституціональної матриці соціуму, програмує розвиток конкретно-історичних політичних, правових, економічних, культурних, ментальних тощо взаємодій в системі [індивід – суспільство – держава]. Існує атомістично-індивідуалістичне тлумачення людини у відносинах з державою, однак атомізація (індивідуалізація) завжди поєднується з солідаризацією окремих людей та їх груп при необхідності захисту спільних інтересів або досягненні мети.

Застосовано аксіологічно-тимологічний, праксеологічний та кратологічний підходи до визначення держави в системі публічного управління (табл.1.)

Таблиця 1.

Основні характеристики сучасних дослідницьких підходів до визначення держави як головного суб'єкта публічного управління

Держава як провідний суб'єкт публічного управління			
Дослідницькі підходи			
Аксіологічний (ціннісно-орієнтований)	Тимологічний (цілеорієнтований)	Праксеологічний (функціонально-раціональний)	Кратологічний (владно-правовий)
<p>Держава, визнаючи аксіологічні засади своєї діяльності, має:</p> <ol style="list-style-type: none"> Усвідомити власну цінність, яка полягає у: <ul style="list-style-type: none"> - стандартизації та інституціоналізації принципів суспільних відносин; - розробці і підтримці ідеалів суспільного життя; - налагодженні роботи інститутів влади - реалізації певної моделі держави); - організації полілогу держави, суспільства, особистості. Усвідомити цінність для соціуму, що полягає у: <ul style="list-style-type: none"> - організації суспільного життя; - реалізації волі народу, його законних прав, свобод та інтересів; - забезпеченні достатнього рівня стабільності і благоденства у суспільстві; - вплив на рівень життя населення (охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення тощо); - створення умов особистої і суспільної безпеки правовими та економічними заходами. 	<p>Держава, визначаючи цілі своєї діяльності у будь-якій сфері, має:</p> <ol style="list-style-type: none"> Керуватися реальними потребами суспільства. Не припускати ігнорування (порушення) економічних інтересів незаможних верств населення. Враховувати психологічну реакцію різних груп населення на рішення, які приймаються центральними, регіональними і місцевими органами влади. Враховувати вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на стан психологічного клімату у суспільстві. Забезпечувати позитивну динаміку розвитку країни, бізнесу та суспільства через: <ul style="list-style-type: none"> ефективну інвестиційну, податкову, кредитно-грошову політику, зовнішньо-економічну, соціальну тощо політику. 	<p>Держава, організовуючи свою діяльність як соціально-політичного суб'єкта, має:</p> <ol style="list-style-type: none"> Керуватися критеріями раціональності (доцільність, економічність, оперативність, результативність, законослухняність). Визначати і дотримуватися принципів функціонування владних структур. Визначати і дотримуватися способів раціонального використання ресурсів. Розробляти і впроваджувати практичні рекомендації щодо організації ефективної управлінської праці. Типологізувати помилки і порушення у процесі управлінської праці та способи їх усунення. Впроваджувати ефективні моделі мотивації праці державних управлінців. 	<p>Держава, реалізуючи свою політичну силу як головного владного суб'єкта, має:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ухвалювати нормативно-правові акти у відповідності до реальних соціально-економічних і політичних умов. Дотримуватися вимог нормативно-правової бази у всіх видах діяльності. Гарантувати пріоритетність задоволення суспільних потреб за умов реалізації моделі правової демократичної держави. Гарантувати правове врегулювання та охорону суспільних відносин та захист прав громадян.

Особливої уваги заслуговує кратологічний підхід, при використанні якого поняття «держави» досліджується в аспекті так званого «трикутника» зв'язків [влада – держава – право] із наданням особливого інституціонального змісту кожному елементу. Щодо праксеологічного

підходу, то тут увага фокусується на організації та структурі трудових колективів, способах та правилах управління ними. Державі, як інституціонально-економічному суб'єкту, притаманні певні переваги та недоліки, які досліджуються при застосуванні аксіологічно-тимологічного підходу, при цьому відбувається програмування на подальший розвиток держави як інституції. На сьогодні для українського суспільства, яке прагне перейти від цінностей виживання до цінностей самовираження, особливе значення має усвідомлення ролі держави.

В дисертаційній роботі виокремлено християнсько-демократичну модель держави як таку, яка сприятиме збереженню та утвердженню національної ідентичності в Україні в умовах постіндустріального інформаційного суспільства з акцентом на децентралізацію державного управління та інституціоналізацією повноважень територіальних громад, що дозволить забезпечити організацію суспільства «знизу вгору» - від людини через самодостатні громади до загальнодержавного рівня.

У другому розділі **«Теоретичні основи дослідження господарської поведінки інституціонально-економічних суб'єктів»** здійснено експлікацію поняття «економічна поведінка» та її види за основними підходами та аспектами дослідження; сформульовано логіку визначення економічної поведінки держави як основного інституціонального суб'єкта в аспекті інтеграції основних сфер життєдіяльності суспільства; розглянуто існуючі теоретичні принципи вивчення й правила практичної реалізації моделей економічної поведінки підприємств.

В дисертаційній роботі визначено поняття «економічна поведінка» із застосуванням соціологічного, психологічного та економічного підходів. Попри широку вживаність, в економічних дослідженнях немає однозначності в розумінні сутності економічної поведінки, а отже і єдиного усталеного значення. У дисертаційній роботі дістало подальшого розвитку трактування поняття «економічна поведінка» через її інтерпретацію як логічно-впорядкованої послідовності взаємодій компонентів діяльності: когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних), конативних (дієво-динамічних здатностей до дій).

Значну увагу в дисертаційній роботі приділено розвитку поведінкової економіки та економічної поведінки суб'єктів, яка базується переважно на раціональних (логічних) засадах. Водночас, у структурі видів поведінки наявні нелогічні моделі поведінки, які засновуються на соціальних стандартах, звичках, стереотипах і традиціях, провокуючи нелогічні рішення, які іноді можуть бути ефективними у підсумку.

Надано класифікацію видів соціально-економічного підходу до визначення поняття «економічна поведінка» суб'єктів. Визначено критерії диференціації видів соціально-економічного підходу до дослідження феномену економічна поведінка (табл.2.)

Таблиця 2.

Класифікація видів соціально-економічного підходу до визначення
поняття «економічна поведінка» суб'єктів

Критерії диференціації	Соціально-економічний підхід		
	Економічний		Економічно-інституціональний
	класичний	неокласичний	
1. Індивідуалізм у крайній формі егоїзму. 2. Прагматизм. 3. Раціоналізм в умовах, близьких до визначеності. 4. Гедонізм 5. Реалізація приватних інтересів. 5. Дотримання правових норм 6. Посилення невизначеності і ризику (обмежений раціоналізм)	Економічна поведінка як процес вибору оптимального варіанту рішень, за яким мінімізуються витрати, максимізуються вигоди і задоволення від угод (контрактів).	Економічна поведінка як процес вибору прийнятних (за рівнем ризику) та/чи ризикових (інноваційних, ірраціональних) рішень в умовах обмеженої раціональності і невизначеної ймовірності максимізації корисності.	Економічна поведінка – сукупність дій суб'єктів з метою досягнення приватних інтересів в процесі вибору оптимального рішення за умов: 1) обмеженості ринкової інформації; 2) необхідності: а) дотримання формальних правових норм; б) врахування неформальних соціальних норм і вимог; в) врахування гедоністичних вподобань партнерів, що однак за певних можливостей не виключає опортунізм.

Певні композиції критеріїв відбивають ситуації, що склалися за різними етапами розвитку ринкової системи. Так, егоїстичні позиції господарюючих суб'єктів забезпечують на етапі індустріалізму досягнення власних прагматичних цілей і гедоністичне задоволення від діяльності.

Згідно класичного напрямку економічної теорії, в умовах близьких до визначеності рішення можуть прийматися за повною раціональністю. Економічна поведінка у цьому випадку є процесом вибору оптимального варіанту рішень, за яким мінімізуються витрати, максимізуються вигоди і задоволення від угод (контрактів). На етапі переходу до постіндустріалізму посилюються невизначеність ринкового середовища, а ризиковість бізнесу перевищує припустимий рівень (в основному через асиметрію інформації та інформаційний бум, тощо).

Показано логіку визначення економічної поведінки держави як основного інституціонального суб'єкта в аспекті інтеграції основних сфер життєдіяльності суспільства, зокрема через вирішення питання втручання чи не втручання держави у господарські процеси, що відбуваються в межах національної економічної системи.

Здійснено системний аналіз залежностей між поняттями «модель держави» і «модель економіки» (табл.3.).

Таблиця 3.

Взаємозв'язки процесів моделювання держави, економіки і соціуму

Моделювання економіки ↔ Моделювання держави ↔ Моделювання соціуму					
Домінуючі сфери розвитку суспільства	Економічна	Інституціональна	Політична	Соціальна	Культурно-духовна
Моделі функціонування держави	Правова	Конституційна	Демократична Держава суспільного добробуту	Соціальна Публічно-сервісна	Християнсько-демократична
Головна риса моделей держави	Визнається відверто класовий характер соціально-економічних відносин	Заперечується класовий характер соціально-економічних відносин, натомість соціуму подається ідея гармонії інтересів різних соціальних груп, страт		Спроби вирішення соціально-класових питань	
Напрями досліджень щодо моделювання економічних процесів	Ринкова економіка	Інституціональна економіка		Соціальна економіка (соціально-орієнтована)	
Нові ролі інституціональних і персоніфікованих суб'єктів у розвитку суспільства	Відповідальність бізнес-бізнесу	Відповідальність держави-бізнесу		Відповідальність держави-бізнесу-соціуму	
	Інноваційна економіка	Конституційна економіка	Контрактна економіка	Сервісна економіка Сервісно-орієнтована економіка	
		Економіка державно-приватного партнерства			
	Цифрова економіка	Економіка соціального партнерства			
Віртуальна («безконфліктна») економіка					

Рухаючись від ринкової, конституційної до соціальної моделі економіки, країна має сформувати свою інституціональну економіку – ефективно організоване ринкове господарство, завдяки упорядкованій інституціональній системі (матриці взаємодіючих ринкових і неринкових інститутів).

Охарактеризовано моделі економічної поведінки підприємств, які можуть бути загальними та специфічними. У загальному сенсі, підприємства самостійно приймають рішення щодо обрання моделей конкурентної боротьби та моделей індивідуального відтворення і розвитку. Специфічні моделі економічної поведінки підприємств визначаються обранням ними методів конкуренції, стратегій, шляхів екстенсивного та інтенсивного розвитку, видів ефективності та відповідальності. Певним групам принципів відповідають моделі економічної поведінки підприємств: конкурентна, монополістична, олігополістична, інноваційна, опортуністична, диверсифікована, кластерна, ресурсоощадлива, екологоорієнтована. В сучасних умовах підвищення інтеграційності зв'язків між основними інституціональними і персоніфікованими суб'єктами,

взаємозалежності їх економічних інтересів, а також прискорення технологізації управлінських і виробничих процесів та посилення впливу міжнародних і світових господарських процесів визначають їх економічну поведінку.

У третьому розділі «Теоретико-методичні засади вивчення зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на поведінку держави та недержавних інституцій» визначено сучасні форми і механізми взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів; проведено макроскопічний і мікроскопічний аналіз чинників впливу на економічну поведінку підприємств як недержавних інституцій; виявлено чинники впливу на вибір державою моделей господарської поведінки на засадах синергетичного підходу.

В дисертаційній роботі досліджено сучасні форми і механізми взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів. З'ясовано характер співвідношення економічної свободи бізнесу та адміністративного втручання держави в діапазоні мінімально-потрібного та максимально-допустимого рівнів.

Обсяги повноважень різнорівневих інституціональних суб'єктів обумовлюють певні форми взаємної відповідальності держави й підприємств в економічній сфері. У ринковій економіці в основі економічної свободи (господарської незалежності) підприємств лежить ринкова влада, сила якої безпосередньо залежить від розмірів приватної власності. (рис.1).

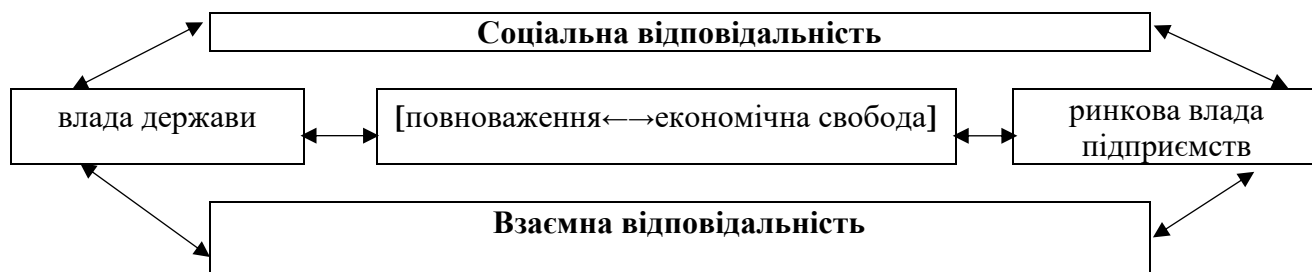

Рис.1. Співвідношення економічних позицій держави і підприємств

В дисертаційній роботі доведено, що для збалансування механізмів державної і ринкової координації економічної діяльності доцільним є формування нових життєздатних форм взаємодії держави і підприємств – державно-приватних партнерств (надалі - ДПП). Різні форми ДПП дозволяють забезпечити розподіл завдань та ризиків між державою та підприємствами через впровадження проектів, організацію альянсів та появу інших стійких інституціональних структур. На цій підставі запропоновано принципи і правила організації ДПП в Україні та взаємозв'язок між ними (табл.4.).

Таблиця 4.

Взаємозв'язок принципів і правил державно-приватного партнерства

Принципи державно-приватного партнерства	Правила забезпечення інституціональної безпеки		Правила забезпечення економічної безпеки і вигоди		Правила забезпечення соціальної відповідальності і соціальної безпеки	
	держави	підприємств	держави	підприємств	держави	підприємств
Рівність перед законом державних та приватних партнерів	взаємна правова відповідальність за виконання спільного проєкту				обов'язкова взаємна соціальна відповідальність	
Заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів	правовий захист прав кожного партнера		рівність економічних інтересів партнерів, узгодження економічних інтересів, взаємна вигода, результативність економічної політики держави			
Узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди					пріоритет економічних інтересів суспільства	
Забезпечення вищої ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера			економічна відповідальність держави за: а) ефективність використання бюджетних коштів; б) результативність економічної політики; в) «представники держави повинні вести себе як підприємці	проведення незалежної експертизи проєктів; економічна відповідальність за виконання контрактів з державою, «приватні партнери» повинні враховувати державні інтереси і бути готовими до ретельної державної звітності»	результативність соціальної політики	
Незмінність протягом усього строку дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, цільового призначення та форми власності об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать АР Крим, переданих приватному партнеру	інституціонально-правова незмінність форм власності на засоби виробництва протягом дії проєкту					
Визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору, укладеного у рамках державно-приватного партнерства	взаємна інституціонально-правова відповідальність, інформаційна відкритість державного контролю за виконанням проєктів державно-приватного партнерства					
Справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства			взаємоузгодження і дотримання схеми розподілу ризиків проєкту			
Визначення приватного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, встановлених законом	контроль за умовами і процедурами конкурсного відбору приватних партнерів із залученням незалежних сторін		незалежна перевірка результатів відбору			
	запобігання корупційним схемам					

Нормативно-правові принципи державно-приватного партнерства як однієї з форм ринкової і виробничої взаємодії інституціональних (різнорівневих) суб'єктів мають слугувати правилами економічної поведінки у вирішенні виробничих і соціальних питань. Ці правила стосуються забезпечення інституціональної, економічної і соціальної безпеки життєдіяльності власне інституціональних суб'єктів і соціуму в цілому шляхом ефективної і результативної співпраці державних і приватних партнерів.

В дисертаційній роботі використано синергетичний метод дослідження чинників впливу на економічну поведінку недержавних інституцій на різних рівнях – від глобального до мікрорівня. Виявлено, що можливим є створення різних коопетиційних зав'язків та форм співробітництва іноземних та українських підприємств, що може бути способом побудови відносин з потенційними конкурентами через досягнення певних синергетичних ефектів та уникнення ризиків. Водночас, такі дії часто ведуть до підкорення вітчизняних підприємств іноземними партнерами, які таким чином здійснюють своєрідну експансію свого способу ведення бізнесу та нав'язування кроскультурних цінностей без врахування національної специфіки.

Визначено підходи до виявлення чинників впливу на вибір державою моделей господарської поведінки. Процес дослідження економічної поведінки держави є досить складним у зв'язку з високою невизначеністю щодо характеру та можливих наслідків впливу зовнішніх чинників, які можуть бути позитивними чи негативними. Незначні флуктуації у економічних, політичних, соціальних відносинах на світовому, міждержавному, національному, локальному рівнях, в яких приймають участь вітчизняні інституціональні економічні суб'єкти, можуть неочікувано та кардинально змінити стан національної економічної системи.

У четвертому розділі **«Поведінка держави і підприємств під впливом системи різнорівневих чинників середовища»** визначено інтегрований вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на господарську поведінку держави за методикою PESTLE і SWOT-аналізу; проведено компаративний аналіз сили впливу груп зовнішніх чинників на внутрішнє середовище прийняття управлінсько-господарських рішень державою; за результатами PESTLE і SWOT-аналізу охарактеризовано наскрізний вплив взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку підприємств.

В дисертаційній роботі визначено інтегрований вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на господарську поведінку держави за методикою PESTLE і SWOT-аналізу. Розроблено схему вибору моделей економічної поведінки держави і недержавних інституцій та форми їх взаємодій з урахуванням комплексу інтересів різних сторін (орієнтуючись на зовнішніх партнерів чи вітчизняних мікроекономічних суб'єктів; задовольняючи/чи ігноруючи інтереси і потреби власного соціуму) (рис. 2.).

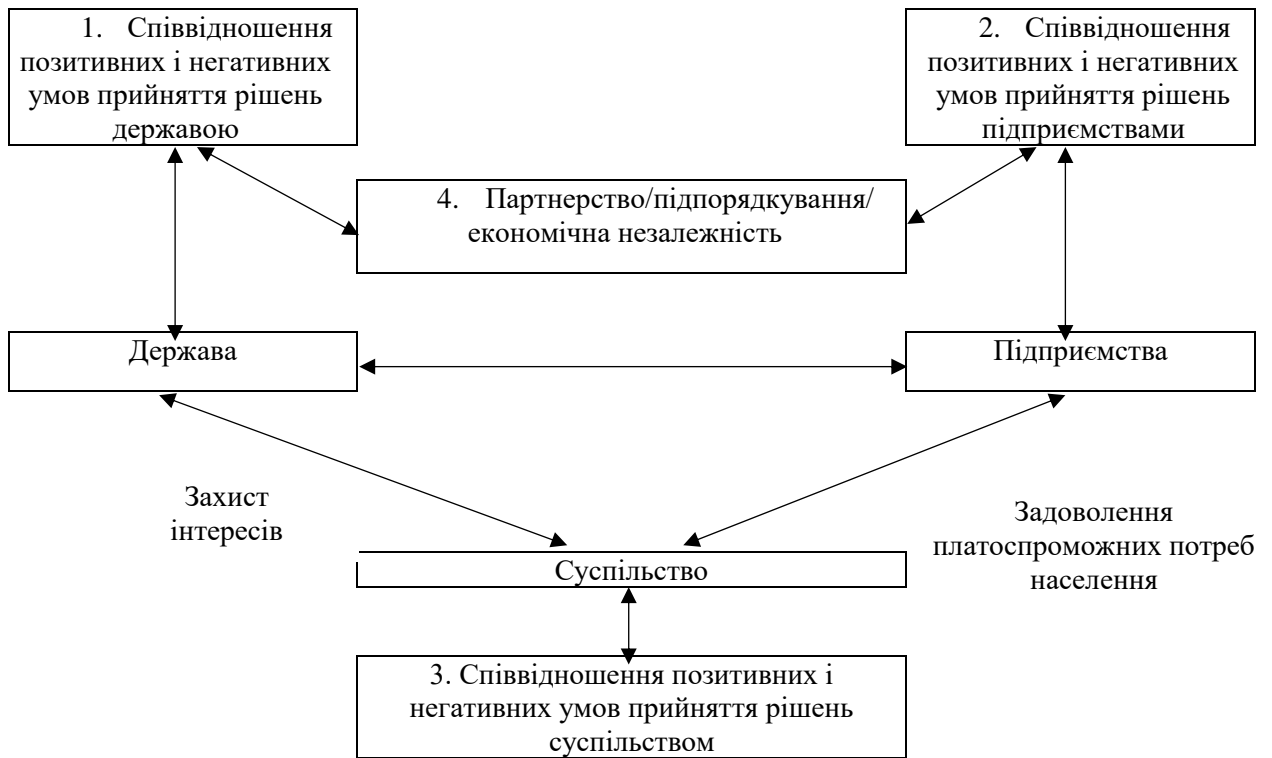

Рис. 2. Принципова схема вибору напрямів моделювання економічної поведінки державою і недержавними інституціями

Окремий напрям дослідження полягав в оцінці спочатку для держави, а потім для підприємств взаємовпливів чинників зовнішнього і внутрішнього середовища за запропонованим в роботі алгоритмом, що базується на використанні PESTLE та SWOT-аналізу.

Даний алгоритм включав розрахунок вірогідності (P_j) для попередньо обраних зовнішніх чинників (сприятливих та несприятливих) $\sum_{j=1}^n P_j = 1$ та їх

сумування $\sum_{j=n+1}^r P_j = 1$; визначення сили впливу (K_{ij}) зовнішніх чинників, для

позитивних впливів від 0 до +5 та негативних впливів від -5 до 0; розрахунок коефіцієнта інтегрованої дії зовнішніх чинників $K_{\text{ІНТ ЗОВН}} = (P_j \times K_{ij})$.

Аналогічним чином було здійснено оцінку внутрішніх чинників та виведено коефіцієнт інтегрованої дії чинників внутрішнього середовища: $K_{\text{ІНТ ВН}} = (A_i \times a_{ij})$. Після цього було здійснено відбір найважливіших за дією зовнішніх і внутрішніх чинників й розрахунок інтенсивності їх взаємодії за формулою:

$$K_{\text{ІНТ ЗОВН}} \times K_{\text{ІНТ ВН}} = I_{\text{ІНТ}} = (A_i \times a_{ij}) * (P_j \times K_{ij}) \quad [1]$$

де:

$K_{\text{ІНТ ЗОВН}}$ - коефіцієнт інтегрованої дії чинників зовнішнього середовища;

$K_{\text{ІНТ ВН}}$ - коефіцієнт інтегрованої дії чинників внутрішнього середовища;

$I_{\text{ІНТ}}$ - інтенсивність взаємодії чинників;

A_i - інтенсивність дії внутрішніх чинників;

a_{ij} - сила впливу внутрішніх чинників;

P_j - вірогідність реалізації зовнішніх чинників;

K_{ij} - сила впливу зовнішніх чинників.

Результати обчислення були занесені у підсумкову матрицю інтегрованої дії чинників середовища з метою визначення та ідентифікації їх кумулятивних ефектів (наслідків) впливу на процеси господарювання мікрорівня й управління макрорівня національної економічної системи.

В результаті проведеного аналізу виявлено й оцінено силу наскрізного впливу зовнішніх глобальних, мета-, макрорівневих, мікрорівневих чинників на прийняття господарських рішень державою і недержавними інституціями. Продемонстровано, що стан резильєнтності вітчизняної економіки (її здатність адаптуватися до в цілому негативного впливу чинників), є вкрай низьким. Достатньо довге домінування негативних зовнішніх і внутрішніх чинників над позитивними призвів до важко переборних деформацій середовища: негативних залежностей, тенденцій, хронічних явищ, спотворень.

Шокowymi негативними впливами (за 5-ти бальною оцінкою) виявилися: *імпортна* (4,1 бали) та *експортна* (4,6 балів) *залежності* вітчизняної економіки від тенденцій світового господарства (транснаціоналізації, фінансіалізації, мережевізації-цифровізації тощо), *фінансова* (4,8 балів) та *інвестиційна* (4,8 балів) *залежність* вітчизняної економіки від чужоземних технологічних й фінансово-інвестиційних рішень; *галузева й секторальна диспропорційність* (переваги транспорту, ресурсовидобування й сфери ІКТ-послуг над іншими галузями вітчизняної економіки) (4,4 бали), що посилюється труднощами ведення повноцінного агропромислового виробництва; *від'ємне зовнішньоторговельне сальдо і державний борг* (4,0 бали); *довготривале зниження рівня життя населення, зростаюча інфляція і безробіття* з достатньо високою силою руйнівного впливу (4,6 і 4,7 балів відповідно) через воєнні дії; *надвисокий вплив рівня політичної* (5,0 балів) *та економічної корупції і тінізації* (5,0 балів) тощо.

Одночасно, позитивними шоками виявлено: *надходження зовнішньої гуманітарної допомоги населенню України під час війни* (5,0 балів); *зовнішнє фінансування соціальних витрат держави* (5 балів); *надходження зовнішньої фінансової допомоги на кредитній основі* (4 бали); *техніко-технологічне оновлення вітчизняних галузей, привабливих для ТНК* (3 бали) та *фінансування розвитку цих галузей* (3,5 балів); *фінансування економіки під участь у загально-європейському процесі мілітаризації* (3,5 балів).

Показано, що негативні та позитивні фактори впливу здатні спричинити синергетичний ефект та вести до певних якісних змін національної економіки, як системи, в той чи інший бік. Внаслідок наскрізного впливу взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку підприємств варто шукати форми взаємодії між державою та підприємствами через розвиток партнерств.

У п'ятому розділі «**Трансформації взаємовідносин держави і підприємств за сферами життєдіяльності суспільства у світлі сучасних викликів**» розкрито системний вплив чинників на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій недержавних інституцій; виявлено наслідки застосування сервісного підходу до вибору конкурентної моделі поведінки

держави у соціально-економічній сфері суспільства; виявлено сучасні аспекти впливу цифровізації на розвиток конкурентних взаємодій вітчизняних інституціональних суб'єктів.

Здійснено моделювання системного впливу чинників на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій недержавних інституцій національної економічної системи. На сьогодні зростає значущість аналітики у господарській діяльності підприємств.

В дисертаційній роботі надано узагальнену характеристику наслідків та ефектів впливу комплексу макрочинників зовнішнього середовища на вибір економічної поведінки вітчизняних підприємств (табл. 5.).

Таблиця 5.

Узагальнена характеристика наслідків та ефектів впливу комплексу макрочинників зовнішнього середовища на вибір економічної поведінки вітчизняних підприємств

Наслідки дії макрочинників (на рівні держави)	
Позитивний вплив	Негативний вплив
1.Орієнтація держави на фінансову,	науково-технічну, інформаційну тощо допомогу від ТНК і МНК.
2. Надання допомоги вітчизняним підприємствам.	2. Деструкція багатьох регіональних соціо-еколого-економічних систем через воєнні дії.
3. Підтримання соціальних («цивільних») виплат бюджету завдяки іноземній фінансовій допомозі.	3. Надмірний регуляторний вплив держави (активне використання державою адміністративно-економічних важелів впливу на умови, процес і результат господарювання національних підприємств).
4. Залучення іноземних кредитів, грантів	4. Значний рівень бюрократизації і корупції.
5. Певні позитивні результати антиінфляційної політики у воєнний період.	5. Слабка дифузія сучасних цифрових та мережевих технологій у національній економіці.
6. Активна законотворча й адміністративна діяльність.	6. Слабка стимуляція інноваційної активності галузей і підприємств.
7. Мілітаризація економіки як антикризовий захід.	7. Накопичення соціальних проблем, які впливають на умови господарювання підприємств (безробіття при значному відтоку кваліфікованої робочої сили, зниження рівня і якості життя населення тощо).
	8. Незначна ефективність практично всіх видів державної економічної політики.
Кумулятивні ефекти	
Умовно-позитивний	Умовно-негативний
1.Значне порушення звичайного процесу функціонування підприємств та економіки в цілому, що склався.	
	2.Накопичення соціально-економічних й екологічних проблем, складних для розв'язання.
	3.Критичне посилення фінансової, імпортової, технологічної залежності країни від розвинених держав.
	4.Консервація технологічно відсталих укладів.
	5.Пристосування внутрішнього інституціонально-правового поля до вимог іноземного капіталу.
	6. Пристосування внутрішнього економічного середовища до західної моделі ринкової економіки.

У переліку позитивних наслідків впливу макрочинників особливе місце належить такому чиннику як «надання допомоги вітчизняним підприємствам». Причому, цей чинник поєднується із заходами щодо мілітаризації економіки при відповідній законотворчій й адміністративній діяльності держави.

Зміни у комплексі мета-, мінімікрочинників обумовлюють появу кумулятивних (накопичувальних) ефектів, характер яких може виявитися умовно-позитивним чи умовно-негативним. Аналітика дозволяє підприємствам з більшою імовірністю спрогнозувати характер дій суб'єктів безпосереднього впливу, поведінка яких обумовлює дію мета-, мінімікрочинників середовища для корегування власної економічної поведінки (табл. 6.).

Узагальнена характеристика наслідків та ефектів впливу комплексу контрольованих безпосередніх метамікрочинників зовнішнього середовища та мінімікрочинників умовно-внутрішнього середовища на вибір економічної поведінки вітчизняних підприємств

Наслідки дії метамікрочинників (на рівні груп підприємств, національних/зовнішніх стейкхолдерів)	
Позитивний вплив	Негативний вплив
1. Реалізація принаймні частки питань відновлення діяльності підприємств і регіонів 2. Імовірність збільшення державних коштів і коштів вітчизняних підприємств для вирішення принаймні поточних невідкладних питань щодо відновлення умов господарської діяльності підприємств і життєдіяльності населення в регіонах. 3. Посилення разом із підприємствами активності місцевих громад у вирішенні проблем відтворення умов життєдіяльності різних соціумів. 4. Імовірність реального запозичення методологій Lean і Six Sigma у виробниче середовище вітчизняних підприємств. 5. Імовірність використання ESG-практик і стандартів 6. Імовірність вибору екологічно орієнтованої моделі економічної поведінки	1. Проникнення гіперконкурентної моделі поведінки зі створенням іноземних підприємств в Україні. 2. Збільшення вірогідності масового вибору моделі опортуністичної поведінки 3. Невизначеність поведінки вітчизняних фінансово-кредитних структур, суб'єктів інноваційної інфраструктури до появи нових конкурентів 4. Імовірність конфліктів між національними і глобальними моделями квазіінтеграційних утворень. 5. Імовірність конфліктів між глобальними і національними ланцюгами вартості. 6. Імовірність порушення господарського законодавства України
Кумулятивні ефекти впливу	
Умовно-позитивний	Умовно-негативний
1. Зростання кількості інституціональних економічних і соціальних суб'єктів у вирішенні нагальних проблем відновлення соціуму. 2. Розвиток внутрішнього ринкового середовища з появою іноземних компаній. 3. Можливість виходу на зовнішній ринок. 4. Поява імовірності технологічного прориву.	1. Посилення конкурентної боротьби (на внутрішньому і зовнішньому ринках). 2. Посилення невизначеності умов і результатів господарювання вітчизняних підприємств. 3. Посилення економічних ризиків.
Наслідки дії мінімікрочинників (на рівні окремих підприємств)	
Позитивний вплив	Негативний вплив
Поява можливостей: 1. відновлення і розвитку стійких стейкхолдерських зв'язків; 2. встановлення взаємовигідних економічних відносин із зарубіжними фірмами на зовнішньому і внутрішньому ринках; 3. запозичення західного прогресивного управлінського досвіду; 4. запозичення господарського досвіду суб'єктів різних культур; 5. участі у глобальному процесі цифровізації; 6. -запозичення прийомів коопетиції у відносинах з партнерами і конкурентами; 7. - отримання допомоги держави.	1. Низька імовірність пропозиції іноземними компаніями сучасної популярної коопетиційної моделі взаємовідносин. 2. Короткочасність коопетиційної політики через домінування економічних інтересів іноземних компаній. 3. Проблемність відновлення стейкхолдерських моделей відносин національних підприємств із зацікавленими суб'єктами найближчого кола через порушені господарські зв'язки.
Кумулятивні ефекти впливу	
Умовно-позитивні	Умовно негативні
1. Відновлення й розширення кола стейкхолдерів. 2. Збагачення управлінського й господарського досвіду.	1. Низька імовірність швидких позитивних змін в умовах, процесі і результатах господарювання вітчизняних підприємств.

На основі попередньо проведеного розгорнутого багатоступеневого аналізу взаємовпливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на функціонування суб'єктів економічної системи України підсумовано, що держава як і раніше залишається основним інституціональним гравцем, який визначає форми взаємодій з вітчизняними інституціями економічної і соціальної сфер життєдіяльності суспільства, а також з іноземними політичними й економічними суб'єктами.

Сформовано концепцію державного управління через виділення рівнів його дослідження, що базується на виявлених наслідках застосування сервісного підходу до трансформації господарської поведінки держави і підприємств в аспекті створення конкурентної платформи їх взаємодій.. Управлінські рівні відображають висхідну значущість аксіологічного рівня прийняття рішень державою над політичним, функціональним та інструментальним рівнями (Рис. 3).

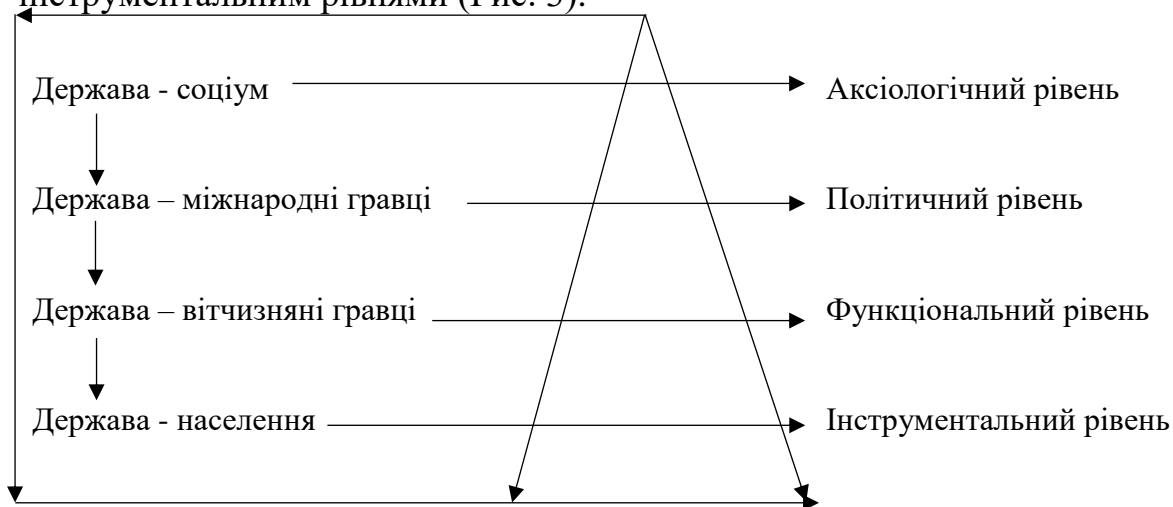

Рис. 3. «Піраміда» управлінських рівнів: суб'єктний аспект вибору поведінкової платформи дій держави

Базою для вдосконалення державного регулювання бізнесу є існуючі форми взаємодій, що склалися між державою і підприємствами. Особливий інтерес заслуговує така форма взаємодій, як партнерства (рис.4.).

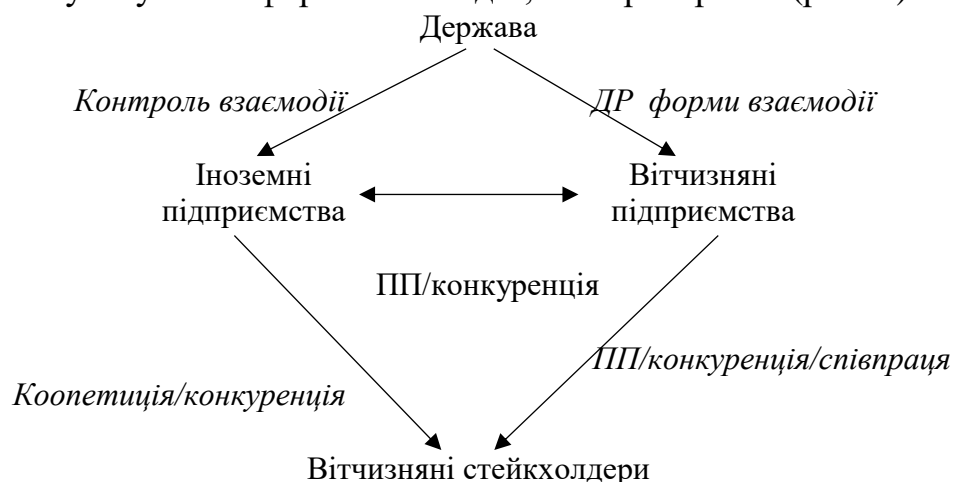

Рис. 4. Форми взаємодій інституціональних суб'єктів у економічній сфері

Доведено, що ДПП можна розглядати як систему взаємовідносин держави та бізнесу, а також як проєкти, які реалізуються спільно державою та приватним сектором. В дисертаційній роботі класифіковано моделі ДПП та використано додатковий критерій - рівень відповідності економічних інтересів учасників ДПП соціальним потребам та інтересам суспільства, громад. Відповідно до даного критерію, виділено модель збалансованого ДПП, модель ДПП з орієнтацією на державу та державні інтереси, а також корупційну модель ДПП. На сьогодні в процесі розвитку форм державно-приватного партнерства варто доповнити державно-приватне партнерство міжнародною складовою через залучення міжнародних організацій. В перспективі форма «міжнародно-публічно-приватного партнерства» сприятиме залученню іноземних інвестицій при дотриманні балансу інтересів міжнародних донорів, держави, бізнесу і соціуму.

В дисертаційній роботі виявлено наслідки застосування сервісного підходу до трансформації господарської поведінки держави і підприємств. Наведено структуру актуальних публічних послуг та послуг, які надаються іншими виконавцями. Ідентифікація держави як сервісно-орієнтованої означає, що застосовуються механізми (ДПП, делегування, концесійних угод) надання якісних послуг, ознаками яких для споживачів послуг є: оперативність, зручність, прийнятність за ціною, повнота вирішення питань. Одночасно держава, використовуючи перераховані механізми взаємодій (ДПП, делегування, концесійних угод) з підприємствами, місцевою владою, населенням, застосовує функціональну сервісну модель, коректуючи результати державного регулювання.

Розкрито дуалістичний характер впливу цифровізації на розвиток конкурентних взаємодій вітчизняних інституціонально-економічних суб'єктів. Наочно продемонстровано складність мережево-цифрових зв'язків суб'єктів соціуму. Цифровими результатами комунікацій стає: оновлення технічної бази суспільства (поява нових елементів - технологічних платформ); розвиток нових електронних систем управління на мікро-, макрорівнях національної економічної системи; забезпечення високого рівня задоволення суспільних і особистих потреб соціуму; покращення співпраці та подальшого створення інноваційних продуктів і рішень (рис.5.).

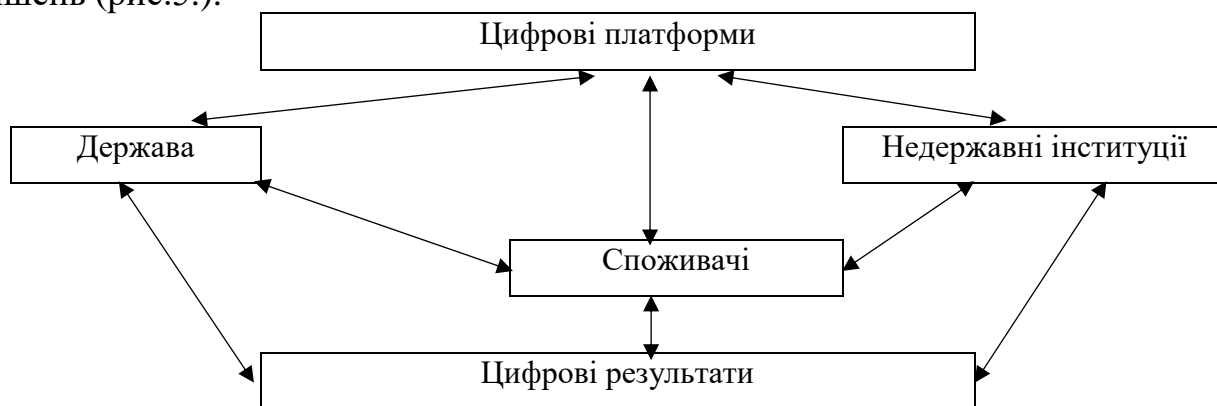

Рис. 5. Система мережевих комунікацій інституціональних і персоніфікованих суб'єктів

В дисертаційній роботі акцентовано увагу на позитивних наслідках цифровізації, зокрема, на державному рівні відбувається вдосконалення системи публічного управління у напрямку пришвидшення її реакції на змінні зовнішні та внутрішні умови, а також на забезпечення громадян якісними державними послугами, що визначає задоволеність та довіру громадян до влади, зниження рівня корупції та тінізації. Позитивні впливи цифровізації для підприємств полягають у прискоренні процесу прийняття рішень, можливості економії трансакційних витрат, розширенні асортименту послуг через партнерства з іншими компаніями та, в цілому, до зростання конкурентоспроможності. Соціум виграє від цифровізації завдяки зростанню доступу до он-лайн сервісів держави, підприємств, специфічних обслуговуючих платформ. Результатом є формування нової інформаційної свідомості людей та зростання якості їх життя. Відповідно краще задовольняються потреби індивідів, відбувається інформатизація побуту, освіти, охорони здоров'я тощо. З позицій різноманітних форм ДПП, відбувається інтеграція знань та технологій між державними науково-дослідними установами та приватними компаніями, сприяння розвитку інноваційної екосистеми яка включає стартапи, наукові установи, інкубатори, акселератори, мітигуються ризики.

Однак, процес цифровізації всієї соціально-економічної системи містить суттєві загрози та недоліки. До цифрових загроз держави, соціуму, недержавних інституцій, індивідів відносяться, передусім: зростання залежності населення від цифрових платформ, інформаційна залежність, незахищеність від дезінформації, зовнішній інформаційний контроль, кіберзлочинність, кібератаки, кібершпигунство, кібербулінг, кіберфішинг. Об'єкти критичної інфраструктури, які забезпечують життєдіяльність населення (підприємства енергетики, транспорту, водопостачання й водовідведення, інформаційні та телекомунікаційні системи, охорона здоров'я, фінансова система, продовольче забезпечення, хімічна промисловість, урядування та надання адміністративних послуг, цивільний захист тощо) в умовах тотальної цифровізації перебувають під постійною загрозою потенційних злочинних кібератак та вимагають поліпшення системи кіберзахисту в рамках національної стратегії розвитку.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретико-методологічних основ, науково-практичних рекомендацій та прикладних аспектів управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки.

1. Сформовано еволюційно-діалектичні засадні характеристики держави як соціально-політичного суб'єкта в аспекті взаємозв'язків метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів. Визначено, що посилення/послаблення її ролі у соціально-економічній сфері суспільства залежить від співвідношення процесів розмежування

(атомізації/індивідуалізації), класової диференціації та солідаризації, що відбуваються у соціумі.

2. Розглянуто аксіологічно-кратологічні підстави визначення провідної ролі держави в системі публічного управління. Запропоновано концепцію діалектичного зв'язку кратологічного, тимологічного та аксіологічного підходів у трактуванні держави як суб'єкта публічного управління та економічного суб'єкта. Запропонована методологія дослідження представляє державу у сфері публічного управління як суб'єкта, який має: 1) імперативно реалізувати свою владу над суб'єктами соціуму, забезпечуючи всі види національної безпеки та внутрішній правопорядку; 2) поводитися як основний інституціональний суб'єкт економічної сфери (комбінувати принципи імперативного та добровільно-узгоджуваного управління й використання ресурсів суспільства, обирати моделі відтворення й подальшого розвитку національного господарства; розробляти й впроваджувати нові принципи й правила задоволення (спільно з недержавними інституціями) публічних інтересів і потреб).

3. Ідентифіковано ознаки держави як основного інституціонального суб'єкта економічної сфери суспільства. Запропоновано концепцію держави як системного інституціонального суб'єкта, що функціонує одночасно у політичній, соціальній, економічній сферах й впливає на розвиток культурно-духовної сфери суспільства. Застосовано модельну композицію зв'язків [держава – (влада – власність) – суспільство – індивіди], що дозволило: а) підтвердити економічний детермінізм походження влади - поступової концентрації поземельної влади певними суб'єктами первісних соціумів, що перетворилася на державну владу; б) встановити історико-еволюційний зв'язок між концепціями держави та логічні підстави їх змін; в) довести важливість: кратологічного підходу у визначенні наслідків трансформацій сили державної влади та аксіологічно-тимологічного підходу, який, закладаючи ментальні основи інституціональної матриці соціуму, програмує розвиток його важливішої соціально-політичної інституції – держави.

4. Здійснено експлікацію поняття «економічна поведінка» за основними підходами та аспектами дослідження. Запропоновано його визначення як логічно-впорядкована послідовність взаємодій компонентів діяльності: когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних), конативних (дієво-динамічних здатностей до дій). Для формулювання поняття «економічна поведінка» використано діяльнісний підхід, який інтегрує комплекс підходів у системну методологію дослідження.

5. Сформульовано й здійснено логічні процедури визначення економічної поведінки держави в інтегративному процесі основних сфер суспільства. Запропоновано системно-синергетичний концепт визначення й структурування господарсько-управлінських відносин держави та недержавних інституцій (підприємств) в контексті поведінкового підходу. Визначено переваги даного системно-синергетичного концепту, зокрема: а) представлення взаємовідносин інституціональних суб'єктів через певні

типи (конфліктний, індиферентний, узгоджений) і форми (партнерства, кластери, кооперації, спільна діяльність) їх взаємодій у економічній сфері суспільства; б) структурування моделей господарської поведінки означених інституціональних суб'єктів у зв'язку з тенденціями соціалізації, індивідуалізації, ринковізації, соціальної диференціації вітчизняного суспільства.

6. Класифіковано моделі економічної поведінки підприємств з формулюванням теоретичних принципів їх вибору й правил практичної реалізації. На цій підставі удосконалено термінологію опису поведінки держави у сфері публічного управління, соціально-політичний, економічний сферах шляхом встановлення розбіжностей між типовим поняттям «модель держави», родовим поняттям «модель діяльності держави» (у різних сферах життя соціуму) та видовим поняттям «модель державного регулювання».

7. Визначено сучасні форми і механізми взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів. Дієвою формою взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів є державно-приватне партнерство. Також визначено необхідність існування певних умов ефективності і результативності взаємодії держави і недержавних інституцій у формі партнерств, що лягло в основу подальшого розвитку концепції державно-приватного партнерства. Показано, що ці умови стосуються розвитку інституту партнерства, що охоплюватиме всі рівні системних зв'язків [індивідів - громад – суспільства – держави - підприємств] для підтримання належного рівня правової, господарської, соціальної відповідальності держави і підприємств перед суспільством та його громадянами, виконання правил забезпечення інституціональної, соціальної, економічної безпеки і вигоди, щоб відповідати вимогам актуального на сьогодні впровадження сервісної моделі соціальної держави.

8. Проведено макроскопічний і мікроскопічний аналіз чинників впливу на економічну поведінку підприємств як недержавних інституцій. За кожним видом проведеного аналізу отримано інформацію щодо дослідження певних змін, що представлено синергетичною методологією дослідження підприємств і держави як дисипативних систем економічної сфери суспільства. Мікроскопічний аналіз спрямований на виявлення змін характеру і наслідків впливу на умови і процес функціонування підприємств суб'єктів стейкхолдерського оточення, держави, акторів світового господарства для: а) ідентифікації змін у характеристиках гомеостазу; б) прийняття рішень щодо збереження/змін моделей своєї економічної поведінки; в) визначення переваг/ризиків переходу до когерентної поведінки (кооперативної, кооперативної моделі, приватного партнерства); д) виявлення змін у відносинах з державою як системою вищого рівня. Макроскопічний аналіз середовища державою пов'язаний з дослідженням змін у перебігу реальних процесів у світовій, вітчизняній економіці і соціумі, відносинах з національними недержавними інституціями та іноземними суб'єктами для: 1) оцінки умов забезпечення

безпеки у всіх сферах суспільства; 2) діагностування шоків та чинників, що їх провокують; 3) визначення можливостей прийняття політичних і економічних рішень для стабілізації гомеостазу макроекономічної системи» 4) створення/відновлення умов ефективного функціонування вітчизняного бізнесу; 5) забезпечення інтеграції ринкових, державних, приватно-партнерських, державно-приватних механізмів, не виключаючи активну участь громадськості у впровадження суспільно-значущих проектів тощо.

9. Виявлено чинники впливу на вибір державою моделей господарської поведінки на засадах синергетичного підходу. Виявлено й оцінено силу наскрізного впливу зовнішніх глобальних, мета-, макрорівневих, мікрорівневих чинників на прийняття господарських рішень державою і недержавними інституціями. Визначено найсуттєвіші чинники шокowego та подвійного впливу. Побудовано підсумкову матрицю інтегрованої дії чинників середовища для визначення та ідентифікації їх кумулятивних ефектів (наслідків) впливу на процеси господарювання мікрорівня й управління макрорівня національної економічної системи. Проведений аналіз ліг в основу запропонованої методики розрахунків показників сили та індексів інтенсивності інтегрованого впливу різнорівневих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

10. Розроблено методичний базис оцінки сили і наслідків впливу чинників середовища на господарську поведінку інституціональних суб'єктів на основі синтезу якісних методик. На основі класифікації внутрішніх і зовнішніх чинників побудовано профілі «точок» найвпливовіших взаємодій. Виділено групу факторів під масованою дією яких знаходиться держава, це: ПЕТ-група (політичні, економічні, технологічні фактори) і СПЕ-група (соціальні, інституціонально-правові, екологічні) факторів. Також виділено групу політичних чинників подвійної дії (позитивної: надходження державі зовнішніх кредитів; негативної: збереження й посилення рівня політичної корупції та політичної нестабільності в країні, посиленої воєнними діями) та ІПЕ-групу (інституціонально-правових і природно-екологічних) чинників переважно негативної дії (проникнення у соціальне середовище країни нових чужих правил; погіршення екологічного стану територій воєнних дій; збільшення рівня забруднення шкідливими викидами територій, підконтрольних уряду), під сукупною переважно негативною дією яких перебувають вітчизняні підприємства.

11. Проведено компаративний аналіз сили впливу виявлених груп зовнішніх чинників на середовище господарської поведінки держави. Проведений аналіз дав змогу уточнити зміст управлінської підсистеми, до якої віднесено елементи: «виявлення потреб», мотивація, цілеполягання, планування, аналіз, регулювання. Що підтверджує тезу про те, що управління «вмонтовано» в економічну поведінку будь-якого інституціонального й персоніфікованого суб'єкта.

12. Здійснено оцінку інтегрованого впливу чинників середовища на господарську поведінку держави за методикою інтегрованого PESTLE і

SWOT-аналізу. За результатами PESTLE і SWOT-аналізу охарактеризовано наскрізний вплив взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку підприємств.

13. Визначено системний вплив чинників середовища на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій вітчизняних недержавних інституцій. Показано, що реалізація обраних моделей поведінки залежно від впливу чинників середовища на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій вітчизняних недержавних інституцій вимагає дотримання правил - імперативних, обов'язкових норм: технологічних, правових, соціально-культурних та варіативних норм: алгоритмів створення власних технологій впливу на споживачів, конкурентів, партнерів; моделей участі у мережевих взаємодіях, моделей корпоративної соціальної, екологічної відповідальності.

14. Виявлено наслідки застосування сервісного підходу до трансформації господарської поведінки держави і підприємств в аспекті створення конкурентної платформи їх взаємодій. Акцентовано увагу на концепції сервісизації держави через визначення: клієнтоорієнтованої спрямованості цього процесу, ознак якісного надання послуг у публічній сфері, ключових принципів поведінки держави як сервісної.

15. Розкрито дуалістичний характер впливу цифровізації на розвиток конкурентних взаємодій вітчизняних інституціонально-економічних суб'єктів, що дало змогу доповнити існуючу концепцію цифровізації. Визначено напрями дослідження цифрового аспекту сучасних змін поведінки вітчизняних інституціональних суб'єктів. Розкрито позитивні і негативні впливи цифровізації на прийняття рішень соціумом, державою, підприємствами, державно-приватними партнерствами, індивідами за різними сферами їх життєдіяльності. Визначено можливості виникнення корупційних відносин в межах державно-приватних партнерств та елементів внутрішнього корупційного механізму. Встановлено необхідності забезпечення правового захисту інформації інституціональних та персоніфікованих суб'єктів, забезпечення цифрової безпеки важливих об'єктів, особливо об'єктів критичної інфраструктури, шляхом створення національної системи реагування на інформаційні загрози та атаки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Reznik N., Ostapchuk A., Cherkasov A., Fedun I. & **Alekseieva K.** (2020) Digitalization as a priority of development of public-private partnerships in the agrarian sector. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 29 (8 Special Issue), p. 2524–2530. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: розвиток публічно-приватного партнерства*).

2. **Alekseieva K.**, Gumeniuk Y., Gumeniuk O., Huhul O., Seheda L. &

Reznik N. (2020) Challenges of Digitalization of Economy. International Journal of Scientific and Technology Research. Volume 9. Issue 03. p. 7044 – 7048. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: можливі сценарії розвитку цифрової економіки).

3. **Alekseieva K.**, Turchyn L., Sobko O., Boichyk I. & Stakhurska S. (2020) Intellectual capital of entrepreneurship: interconnections and ways of stimulating the development. International Journal of Scientific and Technology Research. Volume 9. Issue 03. p. 7039 – 7043. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: структура інтелектуального капіталу).

4. **Alekseieva K.**, Novikova I., Bedukh O., Kostjuk O. & Stepanova A. (2021) Technological orders' change caused by the pandemics: Digitalization in the internationalization of technology transfer. Problems and perspectives in management. Issue 3. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: концептуалізація цифровізації як визначного фактора сучасної зміни технологічних укладів).

5. Abuselidze, G., **Alekseieva, K.**, Kovtun, O., Kostiuk, O., Karpenko, L. (2022) Application of Hedge Technologies to Minimize Price Risks by Agricultural Producers. Lecture Notes in Networks and Systems, LNNS. 246, p. 906–915. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: переваги хеджування).

6. **Alekseieva K.**, Maletych M., Ptashchenko O., Baranova O. & Buryk Z. (2023) State business support programs in wartime conditions. Economic Affairs. Vol. 68, No. 01, p. 231-242. <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n1sz.pdf> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: огляд програм державної підтримки бізнесу).

7. **Alekseieva K.A.**, Reznik N.P., Cherkasov A.V. & Ostapchuk A.D. (2023) Influence of the Digitalization on Human Development in the Process of Constructing a Welfare Economy. Lecture Notes in Networks and Systems 495 LNNS, p. 885–898. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: роль людського капіталу в економіці добробуту).

8. Reznik N., **Alekseieva K.**, Ostapchuk A., Lutsiak V. & Kondratyuk V. (2023) National Models of Digitalization of Economy of the USA, the UK and the EU-Countries. Lecture Notes in Networks and Systems 495 LNNS, p. 885–898. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (Особистий внесок: позитивні ефекти від цифровізації у розвинених країнах та країнах, що розвиваються).

9. **Alekseieva K.**, Novikova I., Zalizko V., Bediukh O., Gupta S. & Holovanenko M. (2023) Prognosis assessment of the role of digital platforms in providing the internationalization of the knowledge economy. International

Journal of Experimental Research and Review, 31, p. 1–11. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: розвиток концепції цифровізації*).

10. **Alekseieva K.A.**, Kovtun O.A., Ostapchuk A.D., Reznik N.P., Gomeniuk M.O., & Zgalat-Lozynska L.O. (2024). Digitalization of Agrarian Enterprises Management in the Frames of Renovation After the War in Ukraine. In: Khoury, R.E., Nasrallah, N. (eds) Intelligent Systems, Business, and Innovation Research. Studies in Systems, Decision and Control, vol 489. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36895-0_23 [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: концепція цифровізації управління*).

11. Zbarsky V.K., Reznik N.P., Ostapchuk A.D., **Alekseieva K.A.**, Kotliarov V.O. Institutional and Informational Prerequisites of Secure Development of Farms in the Agrarian Economy Model of Ukraine. Studies in Systems, Decision and Control, 2025. 546. P. 623–636. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216253105> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: інституційні та інформаційні передумови розвитку*).

12. Koval V., Dmytryshyn R., Srivastava P., Vdovenko N., **Alekseieva K.** and Grabovski D. (2024) Regulation of Rural Competitiveness Development in Fishery and Animal Husbandry Exports. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 1429, 4th International Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management 2024 (ISCES 2024) 31/10/2024 - 31/10/2024. Online. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1429/1/012009#:~:text=10.1088/1755%2D1315/1429/1/012009> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: концепція регулювання розвитку конкурентоспроможності сільських територій*).

13. Zavadskykh H., Safonik N., Moroz E., **Alekseieva K.** and Honcharenko, I. (2025). Exploring the Potential of Circular Economy in Ukrainian Enterprises. Grassroots Journal of Natural Resources, 8(1). 318-336. <https://doi.org/10.33002/nr2581.6853.080112> [Міжнародна наукометрична база: *Scopus*]. (*Особистий внесок: стимулюючі та стримуючі фактори мікро- та макrorівня*).

Монографії:

14. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропромислового комплексу України, за науковою редакцією д.е.н., проф. Л.В. Шинкарук К.: Видавничий центр НУБіПУ. 2022. 320 с. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf (Особистий внесок – п.4.3 та п.4.4).

15. Inclusiveness of agri-food sector of Ukraine: features, threats and opportunities for implementation in the context of instability: collective monograph. Edited by corresponding member of NAS of Ukraine, doctor of

economics, professor Shynkaruk L.V. Kyiv: NULES of Ukraine Publishing house. 2024. 468 p. P. 1.3. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2024_inclusiveness_of_agri-food_sector_of_ukraine.pdf (*Особистий внесок - П.1.3*). Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №136400 від 20.05.2025 р.

16. Bondarenko V., **Alekseieva K.**, Barylovych O., Riabchuk A., Havryliuk Y., Tsikhanovska V., Chornenka L., Karpenko L., Lazebnyk V. Development of marketing at agricultural and processing enterprises Vol. 2 Monograph. Primedia eLaunch, Boston, USA, 2025. 370 p. <https://doi.org/10.46299/979-8-89692-722-8>. (*Особистий внесок - Розділ 2*).

Статті у фахових виданнях:

17. **Алексеева К.А.**, Цоколь О.П. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі України та шляхи її активізації. Інфраструктура ринку. 2020. № 42. <http://www.market-infr.od.ua/uk/42-2020>. (*Особистий внесок: державні гарантії для інвесторів та розвиток ДПП*).

18. **Алексеева К.А.**, Цоколь О.П. Удосконалення інвестиційного клімату в Україні: аграрний пріоритет. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. 2020. Том 31 (70). №2. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-2-7>. (*Особистий внесок: чинники формування інвестиційного клімату*).

19. **Алексеева К.А.**, Грищенко І.М. Удосконалення процесу інформаційної відкритості органів публічної влади шляхом практичної реалізації концепції електронного урядування. Науковий вісник: державне управління. 2020. №3 (5) 2020. С. 270. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3\(5\)](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3(5)) (*Особистий внесок: суспільні наслідки забезпечення відкритості влади*).

20. **Алексеева К.** Безпека людини в концепції людського розвитку. Наукові перспективи № 5(5) 2020. с. 20-28. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/5/21>

21. **Алексеева К.А.**, Слободяник А.М., Цоколь О.П. Обґрунтування інструментів зниження ризиків при здійсненні інвестицій в аграрному секторі. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 32 (71). №3, 2021. с.32 – 37. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-3-6> (*Особистий внесок: інструменти зниження ризиків*).

22. Ковальова О.В., **Алексеева К.А.** Міжнародний досвід боротьби з корупцією та криміналізації корупційних порушень. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine №1. 2021. С 33 – 45. (*Особистий внесок: «ланцюжок результативності» при боротьбі з корупцією*).

23. **Алексеева К.А.** Функціональний підхід до визначення держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин. Актуальні проблеми економіки № 119 (269). 2023. С. 124-128 https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/11/11.23._topic_Kateryna-A.-Alekseieva-124-128.pdf

24. **Алексеева К.А.** Державна підтримка розвитку аграрного бізнесу в умовах глобальних загроз. Наукові перспективи № 2(32). 2023. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3868/3889>

25. Горбань В. І., **Алексеева К. А.** Інновації та технологічний прогрес у сільському господарстві: управління проєктами для підвищення продуктивності. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". №3. 2024. <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2024/3/9763> (*Особистий внесок: теоретичні аспекти технологічного та інноваційного розвитку у сільському господарстві*).

26. **Алексеева К.А.** Провайдери громадського контролю за реалізацією публічної політики в напрямку Євроінтеграції. Наукові перспективи № 3(45) 2024. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/10234/10289>

27. **Алексеева К.А.** Державна підтримка бізнесу в період криз та глобальних загроз. Наукові перспективи .3 (45). 2024. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-80-90](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-80-90)

28. **Алексеева К.А.** Забезпечення стратегічними провайдерами євроінтеграційних процесів. Актуальні питання у сучасній науці № 4(22). 2024. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-265-277](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-265-277)

29. **Алексеева К.А.** Сутнісні засади державного регулювання економікою: кратологічний підхід. Актуальні проблеми економіки №2 (272). 2024. С.91-95 https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/02/2.24._topic_Kateryna-A.-Alekseieva-91-95.pdf

30. Щербатий О.М., **Алексеева К.А.** Інституціональні передумови активізації підприємницької діяльності в Україні в умовах повоєнного відновлення. Наукові перспективи № 10(52) 2024. С.791-799. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/290> (*Особистий внесок: удосконалення інститутів підтримки підприємництва*).

31. **Алексеева К.А.**, Міщенко І.А. Інституційні чинники розвитку підприємництва, орієнтованого на зовнішні ринки. Наукові перспективи № 12(54). 2024. с.520-533. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/310> (*Особистий внесок: позитивні та негативні ефекти державного регулювання підприємств, орієнтованих на зовнішні ринки*).

32. **Алексеева К.А.**, Присяжнюк Б.М. Управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка № 4. 2025. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.75> (*Особистий внесок: фактори інвестиційної привабливості підприємств*).

33. Остапчук А., **Алексеева К.** Передумови застосування інтегрованого управління агрологістикою в умовах повоєнного відновлення України. Актуальні проблеми економіки № 4. 2025. с.123-129 https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/04/4.25._topic_Anatolii-Ostapchuk-Kateryna-Alekseieva-123-129.pdf (*Особистий внесок: концепція інтегрованого управління*).

34. Остапчук А., **Алексеева К.** Активізація розвитку логістичної

діяльності на сучасному етапі: завдання та виклики. Актуальні проблеми економіки № 5. 2025. с. 403-309 https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25_topic_Anatolii-D.-Ostapchuk-Kateryna-A.-Aleksieieva-403-409.pdf (Особистий внесок: розвиток інститутів логістичної діяльності).

Статті в інших (закордонних) виданнях:

35. **Aleksieieva K.**, Ostapchuk A., & Vdovenko N. Activization of entrepreneurship in terms of changing institutional conditions: the agricultural priority (2023) Modern Science. P. 5-17. https://drive.google.com/file/d/1rPMBWxZmh61hoW_XHF97Vh2PV5B2nZkL/view (Особистий внесок: модель взаємовідносин між економічними суб'єктами).

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

36. Tehoua Kadio Jean Amos, **K. A. Aleksieieva**. Experience of development of the economy of CoteD'Ivoire: the main trends and problems to solve. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021р.) Київ: НУБіП України, 2021. Р. 59-60 https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_22_04_21.pdf. (Особистий внесок: рекомендації для розвитку).

37. Hryhorievych A.A., **Aleksieieva K.A.** Creation of a business project in current conditions. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021р.) Київ: НУБіП України, 2021.114 с. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_22_04_21.pdf. (Особистий внесок: важливість бізнес проектування в теперішніх умовах).

38. Maslyuk O.O, **Aleksieieva K.A.** Differences between waterfall and agile project management. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021р.) Київ: НУБіП України, 2021. Р. 81-82. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_22_04_21.pdf. (Особистий внесок: порівняння методологій проектного менеджменту).

39. Sakovets V.V., **Aleksieieva K.A.** Essence of the motivational system at the enterprise. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021р.) Київ: НУБіП України, 2021. Р. 108-109. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_22_04_21.pdf (Особистий внесок: застосування біхевіористського підходу до управління).

40. Li Y. O., **Aleksieieva K. A.** COVID-19: when it comes to Startups. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021р.) Київ: НУБіП України, 2021. Р.112-113 https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_22_04_21.pdf. (Особистий внесок: обґрунтування стартапів в

період пандемії).

41. Безолюк А., **Алексєєва К.** Впровадження систем управління якістю на підприємстві. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектору». НУБіП. 2021. С.117-119. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_18_11_21_0.pdf. (Особистий внесок: обґрунтування управління якістю).

42. Коцупера С., **Алексєєва К.** Фактори формування сприятливої соціально-психологічної атмосфери організації. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектору». НУБіП. 2021. С. 143-145. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2021_zbirnik_18_11_21_0.pdf. (Особистий внесок: застосування біхевіористського підходу до управління).

43. Bohdaniuk O., **Alekseieva K.** Portfolio analysis and its scope. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2023р.) Київ: НУБіП України, 2023. 146 с. С 7-9. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_19.04.23_sait_11.10.23.pdf. (Особистий внесок: сфери застосування аналізу портфелю).

44. Камуніна О., **Alekseieva K.** Break-even point analysis and its use for controlling needs. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2023р.) Київ: НУБіП України, 2023. 146 с. С. 9-11. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_19.04.23_sait_11.10.23.pdf. (Особистий внесок: визначення інструментів контролінгу на підприємстві).

45. Kolomiets O., **Alekseieva K.** The content of benchmarking in controlling and its organizational forms. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2023р.) Київ: НУБіП України, 2023. 146 с. С. 11-14. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_19.04.23_sait_11.10.23.pdf. (Особистий внесок: визначення інструментів контролінгу на підприємстві).

46. Yastrebinska M., **Alekseieva K.** The use of CPM in operational controlling. Роль молоді у розвитку АПК України: зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2023р.) Київ: НУБіП України, 2023. 146 с. С.14-16. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_19.04.23_sait_11.10.23.pdf. (Особистий внесок: визначення інструментів контролінгу на підприємстві).

47. Камуніна О., **Alekseieva K.** Green deal projects in agricultural production. Зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф. «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості для України та роль агропродовольчого сектору» (16-17 листопада 2023 р.).

Київ: НУБіП України, 2023. С. 53-55. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_16-17.11.2023_sait_04.12.23_1.pdf.

(Особистий внесок: соціальна відповідальність при впровадженні Green Deal projects).

48. Yastrebinska M., **Alekseieva K.** Influence of investement projects on the economy of Ukraine. Зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф. «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості для України та роль агропродовольчого сектору» (16-17 листопада 2023 р.). Київ: НУБіП України, 2023. С.142-145. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2023_zbirnik_16-17.11.2023_sait_04.12.23_1.pdf. *(Особистий внесок: позитивні фактори впливу іноземних інвестицій на економіку).*

49. Balaban A., **Alekseieva K.** Three IT Innovation trends impacting Lean Manufacturing in current conditions. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2024 р.). Київ: НУБіП України, 2024. с.10-12. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2024_zbirnik_17.05.24_sait_25.06.24.pdf. *(Особистий внесок: характеристика Industry 4.0 components).*

50. **Алексеева К.А.**, Присяжнюк Б.М. Фактори формування інвестиційного клімату сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2024 р.). Київ: НУБіП України, 2024. с.14-16. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2024_zbirnik_17.05.24_sait_25.06.24.pdf. *(Особистий внесок: соціальні фактори впливу на інвестиційний клімат).*

51. Цикунов В.В., **Алексеева К.А.** Фактори впливу на механізм управління енергетичною безпекою сільськогосподарських підприємств. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2024 р.). Київ: НУБіП України, 2024. С.71-73. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2024_zbirnik_17.05.24_sait_25.06.24.pdf. *(Особистий внесок: чинники впливу на механізм управління енергетичною безпекою).*

52. Danylchenko M., **Alekseieva K.** Providing of product quality in operation management. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів IX міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 квітня 2025 р.). Київ: НУБіП України, 2025. 345 с. С. 14-16. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2025_zbirnik_15-16.04.25_sait_11.06.25.pdf. *(Особистий внесок: ключові аспекти забезпечення якості).*

53. Копанєв Я.А., **Алексеева К.А.** Сучасні тенденції у сфері бізнес-планування. Роль молоді у розвитку АПК України [Електронний ресурс]: зб. матеріалів IX міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 квітня 2025 р.). Київ: НУБіП України, 2025. 345 с. С. 60-62. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2025_zbirnik_15-16.04.25_sait_11.06.25.pdf. *(Особистий внесок: методики розвитку бізнес-планів та проектів).*

АНОТАЦІЯ

Алексеева К.А. Управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – ВНЗ «Національна академія управління», Київ, 2025.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретико-методологічні основи, науково-практичні рекомендації та прикладні аспекти управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки.

Сформульовано еволюційно-діалектичні засадні характеристики держави як соціально-політичного суб'єкта в аспекті взаємозв'язків метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів. Розкрито аксіологічно-кратологічні підстави визначення провідної ролі держави в системі публічного управління. Ідентифіковано ознаки держави як основного інституціонального суб'єкта економічної сфери суспільства з позицій кратологічного підходу.

Здійснено експлікацію поняття «економічна поведінка» за основними підходами та аспектами дослідження. Сформульовано й здійснено логічні процедури визначення економічної поведінки держави в інтегративному процесі основних сфер суспільства. Класифіковано моделі економічної поведінки підприємств з формулюванням теоретичних принципів їх вибору й правил практичної реалізації.

Визначено сучасні форми і механізми взаємодій національних інституціонально-економічних суб'єктів. Проведено макроскопічний і мікроскопічний аналіз чинників впливу на економічну поведінку підприємств як недержавних інституцій. Виявлено чинники впливу на вибір державою моделей господарської поведінки на засадах синергетичного підходу.

Розроблено методичний базис оцінки сили і наслідків впливу чинників середовища на господарську поведінку інституціональних суб'єктів на основі синтезу якісних методик. Здійснено оцінку інтегрованого впливу чинників середовища на господарську поведінку держави за методикою інтегрованого PESTLE і SWOT-аналізу. Проведено компаративний аналіз сили впливу виявлених груп зовнішніх чинників на середовище господарської поведінки держави. За результатами PESTLE і SWOT-аналізу охарактеризувати наскрізний вплив взаємодіючих зовнішніх і внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку підприємств.

Визначено системний вплив чинників середовища на кумулятивні ефекти конкурентних взаємодій вітчизняних недержавних інституцій. Виявлено наслідки застосування сервісного підходу до трансформації господарської поведінки держави і підприємств в аспекті створення конкурентної платформи їх взаємодій. Розкрито дуалістичний характер впливу цифровізації на розвиток конкурентних взаємодій вітчизняних

інституціонально-економічних суб'єктів.

Ключові слова: конкурентна поведінка, економічна поведінка, моделі економічної поведінки, держава, інституціонально-економічні суб'єкти, взаємовідносини, цифровізація.

ABSTRACT

Alekseieva K. Management of Competitive Behavior of Institutional and Economic Entities of the National Economy. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. – National Academy of Management, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of the theoretical and methodological foundations, scientific and practical recommendations, and applied aspects of managing the competitive behavior of institutional and economic actors of the national economy.

Evolutionary-dialectical fundamental characteristics of the state as a socio-political actor in the context of the interrelation between metaphysical-theological and atomistic-solidarization approaches are formulated. The axiological and kratological grounds for determining the leading role of the state in the system of public administration are revealed. The features of the state as the principal institutional actor of the economic sphere of society are identified from the standpoint of the kratological approach.

The concept of “economic behavior” is explicated according to the main approaches and research aspects. Logical procedures for defining the economic behavior of the state in the integrative process of the key spheres of society are formulated and implemented. Models of economic behavior of enterprises are classified with the formulation of theoretical principles for their selection and rules for practical implementation.

Modern forms and mechanisms of interaction between national institutional and economic actors are determined. A macroscopic and microscopic analysis of the factors influencing the economic behavior of enterprises as non-state institutions is conducted. The factors influencing the state's choice of models of economic behavior are identified based on the synergetic approach.

A methodological framework for assessing the strength and consequences of environmental factors on the economic behavior of institutional actors is developed, based on the synthesis of qualitative methods. An assessment of the integrated impact of environmental factors on the economic behavior of the state is carried out using integrated PESTLE and SWOT analysis. A comparative analysis of the strength of influence of the identified groups of external factors on the environment of the state's economic behavior is conducted. Based on the results of the PESTLE and SWOT analysis, the cross-cutting impact of interacting external and internal environmental factors on the economic behavior of enterprises is characterized.

The systemic impact of environmental factors on the cumulative effects of competitive interactions of domestic non-state institutions is defined. The consequences of applying a service approach to the transformation of the economic behavior of the state and enterprises in terms of creating a competitive platform for their interactions are identified. The dualistic nature of the impact of digitalization on the development of competitive interactions of domestic institutional and economic actors is revealed.

Keywords: competitive behavior, economic behavior, models of economic behavior, state, institutional and economic actors, interactions, digitalization.